

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK MÜSİKİSİ ANABİLİM DALI
TÜRK MÜSİKİSİ PROGRAMI**

**DİNİ MÜZİK FORMLARINDAN EZAN' IN GEÇMİŞTEN
GÜNÜMÜZE AKTARIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Onur ÖZELÇAĞLAYAN**

**Danışmanı
Prof. Dr. Leyla PINAR TANSEVER**

İstanbul – 2017

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK MÜSİKİSİ ANABİLİM DALI
TÜRK MÜSİKİSİ PROGRAMI**

**DİNİ MÜZİK FORMLARINDAN EZAN' IN GEÇMİŞTEN
GÜNÜMÜZE AKTARIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Onur ÖZELÇAĞLAYAN**

**Danışmanı
Prof. Dr. Leyla PINAR TANSEVER**

İstanbul – 2017

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Musikisi Anabilim/Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisi Onur ÖZELGAĞLAYAN tarafından hazırlanan
“Dini Müzik Formlarından Ezan'ın Geçmişten Günümüze
Aktarımı”

adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 07/04/2017

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Prof. Leyla Pınar Tanrıverer
Danışman: HALIÇ Üniv. OPB. M. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Doç. Ergi SAYDAM
HALIÇ Üniv. OPB. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ali Tüfekçi
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

Musiki, hayatımızın her evresinde önemli bir yere sahiptir ve çok eski zamanlardan bu yana varlığını sürdürmüştür. Tüm medeniyetlerde musiki, önemli bir kültür ögesi olarak kabul görmüş ve her alanda faaliyet ortamı oluşturmuştur. İslam dininde musiki daha çok dini temalı eserlerle ağırlık kazanmıştır. İnanç ve güzellik kavramı iç içe geçmiştir. İslam dini, musiki, hat, tezhip gibi sanatları benimsemiş ve tüm İslam medeniyeti içerisinde ilgi görmüştür. Örneğin Kuran veya Ezanın okunması dinleyeni hem sanat hem de dini yönden etkilemiştir.

Bu çalışmada emeği geçen başta danışmanım Prof. Dr. Leyla Pınar TANSEVER, İhsan ÖZER hocam ve her zaman yanımda, desteğini esirgemeyen eşime sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII

1. GİRİŞ	1
2. TÜRK DİN MUSİKİSİ.....	2
2.1 Cami Musikisi	2
2.1.1 Kur'an Kerim	2
2.1.2 Ezan.....	3
2.1.3 Tekbir	3
2.1.4 Salat.....	3
2.1.5 Tesbih.....	4
2.1.6 Mahfel Sürmesi	4
2.1.7 Temcid ve Münacaat	4
2.2 Mevlid	5
2.2.1 Miraç	6
2.2.2 İlahi	6
2.3 Tekke Musikisi.....	7
2.3.1 Mevlevi Ayini	7
2.3.2 Durak.....	8
2.3.3 Kaside.....	9
2.3.4 Şuğul	10
2.3.5 İsmi Celal	10
2.3.6 Savt.....	10
2.3.7 Mersiyye.....	11

2.3.8 Nefes	12
2.3.9 Naat	13
3. İSLAM TARİHİNDE EZAN'IN ORTAYA ÇIKIŞI.....	14
3.1. Ezanın Şekli Konusunda Görülen Rüya lar	14
3.1.1. Abdullah B. Zeyd` İn Rüyası	14
3.1.2. Hz. Ömer` İn Rüyası	16
3.1.3. Hz. Peygambere Gelen Vahiy	16
3.2. Hz. Peygamberin Bilal-i Habeşi` ye Ezan Okumasını Emretmesi ve İlk Ezan	17
3.3. Medine Döneminde Namaza Toplanma Şekilleri	17
3.4. Ezanın Tespiti Konusundaki Rivayetler Ve Teklifler	18
3.5. Ezanın Tespiti Konusunda Başkalarına Benzeme Endişesi	20
3.6. Genel Olarak Ezan Okunan Yer Ve Zamanlar	21
3.6.1. Namazın Kılınacağını Bildirmek İçin Ezan	21
3.6.2. Bir Yer in İslam Beldesi Olduğunu Bildirmek İçin Ezan	21
3.6.3. Fetih Alameti Olarak Ezan	22
3.6.4. Hasta Kimselerin Kulağına Okunan Ezan	22
3.6.5. Soğuk Gecelerde Okunan Ezan	22
3.6.6. Yeni Doğan Çocukların Kulağına Okunan Ezan	23
4. EZAN KAVRAMININ MAHİYETİ	24
4.1. Ezanın Sözlük Ve Terim Anlamı	24
4.2. Âyet Ve Hadîslerde Ezan	25
4.2.1. Ayet-İ Kerime` Lerde Ezan	25
4.2.2. Hadis-i Şerif`lerde Ezan	26
4.3. Ezanın Metni Ve Manası	28
4.4. Ezanın Okunma Vakti	29
4.5. Ezanın Lafız Ve Uygulama Farklılıkları	30
4.5.1 Ehl-i Sünnet Mezheplerindeki Uygulamalar	30
4.5.2. Şiilerdeki Uygulamalar	30
4.6. Ezanın Okunuş Makamları	31
4.6.1. Günümüz Ezan Örnekleri	31

4.7. Ezan Okumanın Fazileti	32
4.8. Günümüzün Ezan Örnekleri (Uygulamalı Dinleti)	33
4.8.1 Ezan Okunan Yer Modelleri	33
5. TEK TANRILI ve ÇOK TANRILI DİNLERDE İBADETE ÇAĞRI ŞEKİLLERİ	
5.1 İslam’ Dan Önce İbadete Çağrı Şekilleri	36
5.1.1 Yahudilikte İbadete Çağrı	36
5.1.1.1 Yahudiliğin Doğuşu ve Tarihçesi.....	36
5.1.1.2 Yahudiliğin Temel Özellikleri	38
5.1.1.3 Yahudi İnancının Temel Esasları	38
5.1.1.4 Yahudilikte İbadet Anlayışı	39
5.1.1.5 Yahudilikte İbadete Çağrı	40
5.1.2 Hristiyanlıkta İbadete Çağrı	42
5.1.2.1 Hristiyanlığın Tarihçesi	42
5.1.2.3 Hristiyanlıkta İbadete Çağrı	42
5.1.3 Mecusilikte İbadete Çağrı	43
5.1.4 Budizmde İbadete Çağrı.....	45
KAYNAKLAR	47
EKLER.....	52
ÖZGEÇMİŞ	55

KISALTMALAR

A.s : Aleyhisselam

b. : bin

M.S. : Milattan Sonra

Ra. : Radiyallahu anh. (Allah ondan razı olsun.)

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem. (Allah ona salat ve selam eylesin.)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Cami Mahfilleri.....	33
Şekil 2: Minber Önü.....	34
Şekil 3: Cami Minareleri.....	34
Şekil 4: Cami Minareleri.....	35

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Onur ÖZELÇAĞLAYAN
Anabilim Dalı : Türk Musikisi
Programı : Türk Musikisi
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Leyla Pınar TANSEVER
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2017

DİNİ MÜZİK FORMLARINDAN EZAN' IN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

AKTARIMI

ÖZET

Sanatlar içinde çok önemli bir yere sahip olan müzik tasnif edilirken, dini ve din dışı diye iki kısma ayrılmıştır. Bu durum dünya müziklerinde olduğu gibi Türk müziğinde de geçerlidir. Dini musikinin İslam tarihindeki yerini incelediğimizde İslamiyet'in doğuşundan itibaren musikin var olduğu görülüyor bu çalışmada İslam tarihindeki dini musikin gelişimi, dini müzik formları ve Ezan' ın tarihsel süreci sizler için incelendi. Ayrıca diğer inançların ayinleri için çağrı örneklerine de değinildi.

Anahtar Kelimeler : Dini Musiki, Ezan, İslam Dini

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Onur ÖZELÇAĞLAYAN
Field : Turkish Music
Program : Turkish Music
Supervisor : Prof. Dr. Leyla Pınar TANSEVER
Degree Awarded and Date : Master – June 2017

RELIGIOUS TRANSMISSION FROM RELIGIOUS MUSIC FORMS

ABSTRACT

While music, which has a very important place in art, is being classified, there are two parts: religious and non religious. This is true in world music as well as in Turkish music. When we examine the place of religious music in Islamic history, we see that music has taken place 6from the birth of Islam. In this study, we have examined the historical process of Ezan in Islamic history, religious music and religious music forms. Besides we have ,considered the examples of calls for the rituals of other beliefs as well.

Key Words : Religious Music, Ezan, Islamic Religion

GİRİŞ

Yaşamda, her an yaratılmaya devam eden ahenk bir müziktir. Doğada Suyun akışı, ağacın, çiçeğin, yaprağın rüzgarla kendilerine has bir ritimle eşlik etmeleridir. Müzik diğer sesler gibi sadece işitilmez, onu duyumsar ve hissedersiniz. Ölümle kalbimiz durur ve sessizlik hüküm sürer. Kalbimizle birlikte hayatımızın ritmi de durur. Üzerimize atılan toprak tüm sesleri ve kâinattaki musikiyi de örter, işte bu sebeple müzik hayattır.

Türkler, İslam'dan önce olduğu gibi İslam'la beraberde, doğum, sünnet, evlilik, ölüm benzeri yaşamın hemen her alanında musikiden azami derecede istifade etmişlerdir. Bilhassa büyük itina gösterilen dini yaşamlarında musiki ile geniş ölçüde yer bulmaları, zaman içinde, kendine mahsus birtakım özellikleri bulunan ve "Türk Din Musikisi" olarak isimlendirilen bir musiki türünü ortaya çıkarmıştır.

Bu tez çalışması; Türk din musikisinde ezan ve İslam tarihinde musikinin geçirdiği evreleri kapsamaktadır.

Tez' in sınırı ise; İslam tarihindeki dini musikiyi ve dini musiki türlerinden ezanı form ve makam özellikleriyle inceleyip, İslam kültüründeki önemini toplumsal perspektifte ele almaktır.

Cami ve Tekke musikisi olmak üzere ikiye ayrılan Türk din musikisinin altın çağını yaşadığı XIX. yüzyıl İstanbul'da çok renkli bir şekilde icra edilmiştir. Dini musikiye ait Kur'an-ı Kerim, Ezan, Sala, Mevlid, İlahi vs. gibi formların okunuş tarzları geçmişten günümüze değişkenlikler göstermiştir. Bu çalışmada bahsetmiş olduğum formlardan Ezan ve dini müziğin tarihsel süreci incelenmiştir. Çalışmamda İslam kültüründe Ezanın geçirmiş olduğu tarihsel çeşitliliklerini açıklama amaçlandı.

2. TÜRK DİN MUSİKİSİ

2.1 Cami Musikisi

Cami Musikisi alanında eser ortaya çıkartan bestekârların, ilham edilen sanatlarını ses sanatına dönüştürürken uymak zaruretinde oldukları, zaman içinde meydana gelmiş olan, beste kalıpları vardır ki, bu tarz beste kalıplarına Cami Musikisi Formları olarak isimlendiği görülmektedir. (Tanrıkorur, 2003: 47)

Cami Musikisi'nin Özellikleri:

Cami musikisinde güfte olarak isimlendirilen yazılar, dini zorunluluklar gereği genellikle Arapça olup, Türk Din musikisi kurallarına göre besteleri yapılmıştır.

Cami musikisindeki güftelerin; züht, takva, ubudiyet ve dua faktörlerini beraberinde taşıması, gerçekleştirilen musiki üzerinde etkinliğini sağlamış olup ve bu musiki çeşidine daha çok zahidane bir üslup hâkim olmuştur.

Cami musikisi icra edilirken herhangi bir musiki aleti kullanılmamasından kaynaklı, camilerde icra edilen musiki yalnızca insan sesine esaslı olmuştur.

Cami musikine ait olan eserler çoğunlukla usulsüz ve tek bir insanın gereğini gerçekleştirmesine bağlıdır. Fakat bu eserlerden besteli olanları, müezzinler vasıtasıyla bazen de koro şeklinde okunmuş, bu toplu yerine getirmeye de “Cumhur Müezzinliği” ismi verilmektedir.

Bu formlar aşağıda dile getirilmiştir:

2.1.1 Kur'anı Kerim

Cami Musikisi formlarından biri halinde kabul gören Kur'an-ı Kerim formu, beste yapılmadan ve musiki kurallarına bağlı olmaksızın daha doğaçlama usulü okunması durumudur. Kur'an-ı Kerim okunurken, tecvide ve tertil kurallarına uygun bir şekilde hemen her makamdan okunabilir. Kuran-ı Kerim'in güzel bir ses tonu ile okunması İslam'ın bir emridir. Güzel bir ses tonu Kur'an'ın güzelliğine güzellik katarken, bu ilahi kitabı dinleyenler içinde ciddi manada etkilenmelerine vesile olmaktadır. (Akdoğan, 1990: 37) (Özalp, 2000: 108.)

2.1.2 Ezan

Ezan'ın kelime anlamı, "bildirme" anlamına gelmektedir. Terimsel olarak ifade etmek gerekirse, günde beş vakit namaza Müslümanların icabet etmesini sağlamak için, istenilen makamdan ve mümkün olduğu kadar sade ve geçkisiz, zühdi bir üslupta ve musiki usulleri çok fazla kullanılmadan irticali olarak okunan bir tür Cami Musikisi formu görevi görmektedir. (Öztuna,1990: 237) Ezan'ın sözleri Arapça kelimelerden oluşmuş olup, okuyucu olan kişiyede "muezzin" ismiyle hitap edilmektedir.

2.1.3 Tekbir

Kelime anlamı, "Cenab'ı Hakk'ı yüceltmek, büyüklüğünü göstermek" anlamına gelmektedir. Terimsel anlamı olarak da "Bilhassa camilerde, bayram namazından hemen önce ve hutbe sözleri arasında, araya duruşlarla, bütün halk tarafından müteaddid kezler okunan bir Cami Musikisi formudur." Bu duruma ilaveten mevlidlerde, cuma ve cenaze namazlarında, bazı dini ve milli günlerde, harp başlangıçlarında ve harbe başlamadan hemen önce ve savaş yapılırken, Peygamber efendimizin Sakal-ı Şerif ziyaretlerinde de Tekbir getirilmektedir. (Sürelnan, 1972: 62-63) (Öztuna, 1990: 385.)

Tekbir, Segâh makamında ve usülsüz olarak bestelenmiştir. Tekbir'in bestekârı da Hatip Zakiri Hasan Efendi (ö.1623) olarak ifade edilsede (Ezgi, 1933-1953: 66.) Buhurizade Mustafa Itri (ö.1712) tarafından bestelendiği görüşü daha çok yaygın ve hâkim olan bir görüştür.

2.1.4 Salat

Cami Musikisi formlarından biri olarak kabul edilen Salat, kelime anlamı olarak, "Dua ve namaz" manası taşımaktadır. Terimsel manada ifade ettiği karşılığına bakmak gerekirse de "Peygamberimize, Allah Teâla'dan rahmet ve Selam duasını içeren dini eserler" manasına geldiği görülmektedir. Salat'ın ezgileri bazı muhtelif makamlardan oluşturulmuş ve Salat-ı Ümmiyye hariç Durak Evferi usulüyle ölçülmeleri gerçekleştirilmiştir. Hareketleri ağır işletilmiştir. Na't ve Durak'tan farkı, yalnızca Peygamber efendimize salat ve Selamı açıklamış olmalarından kaynaklıdır. Sabah Salata, Cuma Salata, Bayram Salata, Cenaze Salata ve Salat-ı Ümmi'e gibi çeşitleri

vardır. Tarihe bakıldığında daha başka türlü Salatlar icra edilmiş olsa da zaman içerisinde kaybolmuştur. (Ezgi, 1993- 1953: 63.)

2.1.5 Tesbih

Cami Musikisi formlarından olan Tesbih, kelime manası olarak açıklanması gerekirse, "Sübhanallah diyerek Cenab-ı Hakk'ı yüceltmek, O'nu eksik sıfatlardan uzak tutmak" manası taşımaktadır. Terimsel olarak açıklamak gerekirse, "Sübhanallah lafzıyla başlayan Arapça tesbih cümlelerinin, İlahi formunda bestelenmesinden meydana gelmiş eserler" olarak isimlendirilmişlerdir. (Uzun, 2000: 67.)

Normal ve standart bir melodi ile, dua biçiminde tekrarı yapılarak Cenab-ı Hak zikredilmektedir. (Öztuna, 1990: 391.) Bu duruma ilaveten de cemaatle kılınan namazlarda, namaz sonundaki iki yana selam verildikten sonra, müezzinler tarafından ses musikisine dayalı şekilde aksiyon alınan ve gerçekleştirilen tesbih çekme ile duayı da içine alan ve

Kısaca "Tesbihat" ismiyle anılan dini merasim de bu formun içine girmektedir. (Uzun, 2000: 67.)

2.1.6 Mahfel Sürmesi

Terimsel olarak mahfel ifadesinin anlamı, "Camielerde, namaz sonrasında, müezzin mahfelinde bulunan bir veya birkaç müezzin vasıtasıyla gerçekleştirilen ve bazen nöbetleşe olarak, cemaatin salat-ü Selam getirmesine, tesbihat yapmasına ve dua etmesine zemin hazırlamak maksadıyla, irticalen ve farklı makamlardan ve usulsüz olarak okunması gerçekleştirilen dini musiki eserlerinin genel adıdır. " (Karadeniz, 2013:169.)

Mahfel Sürmesi; sırasıyla ilk olarak Dua, Ayete'l- Kursi, Tesbihler, İlahi ve son olarak yine Dua yapılarak oluşturulmuş beş kısımdan meydana gelmektedir. Mahfel Sürmesi esasına bakıldığında bir Tesbihat olup, aralarında ciddi bir farkıda bulunmamaktadır. Mahfel Sürmesi'ni Abdülgani Gülşeni (ö.1730)'nin meydana getirdiği söylenmekte ve bu eserin notası elimizde de bulunmaktadır. (Ezgi, 1945: 63)

2.1.5 Temcid ve Münacaat

Temcid'in kelime manası, "büyüklemek, ululamak" anlamına gelmektedir. Terimsel olarak anlamı da kutsal gecelerde çoğunlukla sabaha karşı, Ramazan aylarında da

sahur akabinde, birkaç müezzin tarafından, minarelerde, bazı kısımları solo, bazı kısımları koro biçiminde okunan, çoğu Arapça olarak Cenab-ı Hakk'ı ululaştıran kısa ve açık ifadelerle dolu olan bir Cami Musikisi formudur. Aynı ezgi, çok az değişikliklerle her zaman tekrar edilmektedir ve bu suretle ruha tevhid duygusu telkin edilmektedir. (Ezgi, 1945: 67-75.)

Temcid okunmasını takiben de "Türkçe şiirlerin bestelenmesinden meydana gelen Münacat" okunmakta ve Cenab-ı Hak'tan istekte bulunulur. Temcid ve Münacat, Dini Musiki' de sadece bir form adı içeriğinde dile getirilmiş olup, Tesbih formuna çok daha yakın oluşu ile dikkat çekmektedir. (Ezgi, 1933-1953: 4) Hatip Zakiri Hasan Efendi'ye ait, Irak makamında ve Durak Evferi usulündeki Temcid ve Münacat'ın notası, bugün elimizde mevcuttur. (Ezgi, 1945: 4-7.)

2.2 Mevlid

Mevlid kavramının kelime anlamı, "doğum yeri, doğum zamanı" olarak tanımlanmaktadır. Terimsel manası da "Hz. Muhamed'in doğumunu, peygamberlik sürecini, miraca yükselişini, mucizelerini, ölümünü konu edinen mesnevi tarzında olan şiirlerin, irticail beste ile okunmasından oluşturulmuş bir Cami Musikisi şeklidir. "

Mevlid, "bahir" ismi olarak adlandırılan bölümlerden meydana gelmektedir. İslam Dünyası'nda birçok şair Mevlid yazmışsa da bütün eski Mevlidler'i unutturup, günümüze değin önemini muhafaza ederek devam eden Süleyman Çelebi (ö.1422)'nin "Vesiletü'n-Necat" isimli eseri olmuştur. Bahir araları, Sure, Tevşih, İlahi ve Kasideler ile güzelleştirilir ve doldurulur. Bahirlerde, mevlidhanın musiki hakkındaki bilgisi ve zevkine göre farklı makam geçkileri yapılmaktadır. (Özkan,2014: 84) (Öztuna, 1990: 55) (Özalp, 2000: 109)

Dini olarak peygamberin hayatının anlatıldığı ve bazı dönemlerine değinilen bu sürecin musiki ile harmanlanarak dile getirilmesi durumu olan Mevlid, Türkler arasında fazlaca rağbet görmüştür.

Bu durumu da halkın Mevlid törenlerini eski şölenlere, yani bedii toplantılara yakın bulmasına ve bu tür toplantıları arzu etmesine bağlamak mümkündür. Bu durumdan kaynaklı olarak da Mevlid törenlerine fazlaca önem verilmiş ve bu törenler, başka bir milletle görülmeyecek biçimde benimsendiği görülmektedir. (Köprülü, 1991: 342.)

2.2.1 Miraç

Miraç, cami Musikisi formlarından biri olarak "Hz. Muhammed (S.A.V)'in mi'rac mucizesini tasvirleyen manzum şiirlerin beste yapılmasından meydana getirilmiş olan musiki eserinin ismidir. (Ezgi, 1993-1953: 102) (Süreksan,1972: 63.) Günümüzde bilinen ve tek ulaşabilen kaynak olarak, "Kutbu'n-Nayi" ismiyle ün yapmış Osman Dede (ö.1730)'ye ait olanıdır. Osman Dede, çağdaşı ve yakın dostu olan Şeyh Mehmed/Nasuhi Efendi (ö.1727)'nin Mesnevi tarzında yazmış olduğu Mi'raciyyesini, Segâh, Müstear, Dügâh, Neva, Saha ve Hüseyini makamlarında, 6 kısım biçiminde bestelemiş, bölüm aralarını da Tevşihler ile süslemiştir. Bu Tevşihler'in güftesi de yine kendisine ait olmuştur. Haneler, usulsüz ve solo, Tevşihler ise, usullü ve koro halinde gerçekleştirilirdi. Fakat bu güzide eserin Neva hanesiyle Tevşih edilen biçimi günümüzde mevcut değildir. (Özcan,1982: 26-27) (Özalp, 2000: 109) (Uzun, 2005: 137-138) (Nasuhioğlu, sy. 292: 4-5.)

Türk Musikisi içerisinde bu en uzun ve sanatlı eseri, her sene Receb ayının 27. (Mi'rac) gecesinden Ramazan ayının başına kadar, vakıf tahsisatlı selatin camileriyle bazı dergâhlarda okunmaktadır. (Tanrıkorur, 1999: 516.) Pek çok makam ve usul geçkilerinin bulunduğu bu eser, ortalama olarak 40 sayfalık bir notadan meydana gelmektedir. (Ezgi, 1933-1953: 102-143.)

2.2.2 İlahi

Kelime anlamı olarak "Allah'a ait" anlamı taşıyan İlahi kavramı, Türk Din Musikisi yapısında Dini ve tasavvufi duyguları aktarmak ve anlatmak için, hece vezniyle yazılmış şiirlerin, farklı makam ve usullerde bestelenmesinden oluşmakta ve Dini Musiki eserleri manasını taşımaktadır. (Özkan, 2014: 83) (Öztuna,1990: 105.)

Cami ve tekkelerdeki ibadet meclislerinde, mevlid merasiminde, teravih namazında ve çeşitli dini toplantılarda da söylendiğinden kaynaklı cami ve tekke musikisinin her iki kategorisinde de görülen bu formlarından biri olan İlahi, aynı zamanda Türk Din Musikisi'nin en parlak beste formu olma özelliğine de sahiptirler. İlahiler; besteleniş, melodik kuruluş ve kullanılış bakımından, diğer formlarda bestelenmiş eserlerine oranla daha kolay ve anlaşılabilir eserler olup, samimi ve özentsiz olmaktadır. Koro

şeklinde icra edilmek maksadıyla bestelenmişse "Cumhur İlahi" ismi verilmektedir. (Özalp,2000: 111.)

İlahi, ayrıca da Dini Musiki eserlerine verilen genel bir ad şeklinde olup, Hz. Peygamberi övüyorsa "Nat", Bektaşilere aitse "Nefes", Peygamberimizin sıfatlarını söylüyorsa "Tevşih", Arapça ise "Şuğul", Durak Evferi usulü ile bestelenmişse "Durak" gibi isimler almaktadır. (Öztuna,1990: 105.) (Ezgi,1933-1953: 26-28.)

2.3 Tekke Musikisi

Cami Musikisine benzer şekilde (Tanrıkorur, 1999: 47.) Tekke Musikisi alanında da eser vermekte olan bestekârların da ilhamlarını ses sanatı alanına çevirirken uymak zaruretinde oldukları, zaman içinde meydana gelmiş olan beste kalıplan mevcuttur ki, buna da Tekke Musikisi Formları olarak isimlendirilmektedir. Bu formlar şöyledir:

2.3.1 Mevlevi Ayini

Mevlevilerin, mukabele (sema') olarak isimlendirilen dini etkinlikler esnasında okudukları geniş bestelere "Mevlevi Ayini" denilmektedir. (Uz, 1964: 10) (Özalp, 2000: 116.)

Mevlevihanelerde mutrip heyeti vasıtasıyla, zikir yapılırken okunup çalınan bu Tekke Musikisi eserleri, Türk Musikisi'nin inşa ve üslupça, en yüksek ve bedii parçaları arasındadır. Mevlevilerin sema' gösterimine "ayin" olarak isimlendiği için, onun en mühim faktörü olan musiki eserine de bu isim verilmiştir. (Ezgi, 1933-1953: 85-86.)

Mevlevi Ayinleri, Klasik Musikimiz'in melodi ve ritim anlayışı doğrultusunda, ama amaç olarak tümüyle tasavvufî neşvenin türlü heyecan ve galeyanlarını ses halinde ifadeye mazhar olan en olağanüstü eserlerdir. (Özalp,2000: 16.) Mevlevi Ayini, (bir kez bestelenmiş olan Mi'raciyye formunun haricinde) gerek Türk Musikisi'nin en büyük formu, gerekse de belli hareketler yapmak için özel olarak bestelenmiş tek formudur. Ayinlerin güftesi Farsça olup, Mevlâna Celaleddin Rumi (ö.1273)'nin, "Mesnevi" ve "Divan-ı Kebir" isimli eserlerindeki şiirlerinden seçilmektedir. Yani esas olan güftenin Mevlâna'ya ait olması elzem bir durumdur. (Öztuna, 1990: 130)

Ayin, sema'nın bölünmüş olduğu dört alana tekabül eden dört Selam'dan oluşmaktadır. Esas olan ayinin temelini teşkil eden ve birkaç beytin bestesi ile, söz ve saz

terennümlerinden yapılan bu Selamlar, şu usullerle bestelenmektedirler: (Özalp,2000: 109)

I. Selam: Devr-i Revan, Devr-i Hindi, Düyek.

II. Selam: Evfer.

III. Selim: Devr-i Kebir, Düyek, Frenkçin, Aksak Semai ve Yürük Semai.

IV. Selam: Evfer (Özkan, 2014: 82-83)

Genel olarak bu biçimde gerçekleştirilen dört Selam'ı takiben, 2-3 haneli ve Devr-i Kebir veya Ağır Düyek usulündeki bir Son Peşrev ile bir Yürük Semai icra edilmektedir. Bundan sonra bir saz tarafından (çoğunlukla ney) taksim edilir ve Kur'an, Dua ve özel besteli "Gülbank" duasının okunması ile ayin merasimi sona ermektedir. (Özkan, 2014: 82-83)

Mevlevi Ayinleri'nin en başında, güftesi yine Mevlâna'ya ait olan ve Buhurizade Mustafa Itri tarafından Rast makamında bestelenmiş olan "Na't-ı Mevlâna" katiyyetle okunmaktadır. Bunu takibinde ayinin makamında bir peşrev çalınmaktadır ve sonucunda da ayine girilebilir. Okunmuş olan bu Na't ve Peşrev, diğer bestekarlara ait eserler olduklarından, asıl ayine dahil değildirler. (Özkan, 2014: 82-83) (Öztuna,1990: 130) Ayin yapılırken dönme işlevini gerçekleştiren "Semazen", sazende ve hanendelerin oturmuş olduğu yere "Mutrıp", mutrıptaki müzisyenlere "Mutrıp Heyeti" denilmektedir. Mutrıp heyeti içerisinde ney üfleyenlere "Neyzen", kudüm çalanlara "Kudümzen", ayin okuyanlara da "Ayinhan", Na't okuyana ise, "Na'than" denilmektedir. Mutrıp heyetinin başı Kudümzenbaş'dır. Neyzenlerin başı da Neyzenbaş'dır ki, mutrıbın ikinci önemli de görevlisidir. (Özkan, 2014: 84)

2.3.2 Durak

Tekkelerde gerçekleşen zikirlerde, zikre ara verildiğinde, zakirler tarafından musiki eşliğinde terennüm olunan ilahi parçalara "Durak" ismi verilmektedir. Ünlenmiş mutasavvıfların Türkçe İlahi şiirleri içerisinde seçilmiştir.

Güftelerde, Allah'ın yücelik, kudret, ilahi vasıfları ve fiilieri mutasavvıfane bir biçimde vurgulanmaktadır. Duraklar her makamdan ezgilenmiş ve sadece "Durak Evferi" usulüyle ölçülmüşlerdir (Ezgi, 1933-1953: 60) Durakların ifadesinde, ruh ve beden yorgunluğunu giderici, rahatlatıcı bir yapısı bulunmaktadır. (Özalp, 2000: 125)

Koro şeklinde okunanları "Cumhur Durak" ismiyle tanımlanmaktadır. Arzu edilen yerlere, "Hu, Hak Dost, Ya Hak, Ah" benzeri kısa terennümler konulmuştur. (Öztuna,1990: 232) (Özcan, 1982: 37.)

Duraklar (Mevlevilik ve Bektaşlık dışında), tüm tarikatlarda okunmaktadırlar ve ilahi formuna benzemektedirler. Sadece, ilahiler'den daha çok ağır, derin ve itinalı yazıtlardır. (Öztuna, 1990: 232) Hemen hemen tüm makamlarda ezgilenmesi gereken Duraklar, güfte konusunun Allah (c.c.) ile ilgili bulunması şekliyle Na'tlar'dan ayrılmaktadırlar. Yoksa üslup ve hareketçe Na'tlar'dan bir farkları bulunmamaktadır. (Süreİsan,1972: 61.)

Duraklar, Türk Musikisi'nin en yüksek olan sanat yapıtları olarak kabul edilmektedirler. Durak okuyabilmek için, çok parlak ve pürüzsüz bir sese sahip olmak ve Durak tavrını çok iyi bilmek gerekmektedir. Eserlerin, notalarına uygun olarak ve Duraklar'a özel tavırlarla okunması gerekmektedir. (Karadeniz,2013: 166.)

Duraklar, her zaman Durak Evferi usulünün son ölçüsü ile başlamaktadırlar. Dört dörtlük olarak takip eden bu ölçüyü, eserin sahip olduğu makamın durak veya güçlü sesinde, bir "dost" veya "ah" kelimesi doldurur. (Öztuna, 1990: 232)

Duraklar, çok defa dört satırlık manzum kıtalardan seçilmiş olsalar da sadece birinci ve üçüncü mısraları bestelenmektedir, ikinci ve dördüncü olan mısralar da aynı birinci mısranın bestesiyle okunmaktadır. Üçüncü mısra "meyan" olup, ona mahsus şekilde bestelenir. Durak okuyanlara, "Durakhan" ismiyle hitap edilmektedir. (Karadeniz, 2013: 166.)

2.3.3 Kaside

Divan Edebiyatı'nda bir şiir biçimi olan Kaside'nin dini özellikte olanlarının bir kişi vasıtasıyla irticalen, taksim eder vaziyette okunması bu formu oluşturmaktadır. Kaside'nin din harici vaziyette bulunanları, La-Dini Türk Musikisi'ndeki Gazel formunu meydana getirmektedirler. Usulsüz olarak okunması durumuyla da Durak ve Na'tlardan daha farklı bir yer tutan Kaside, solo olarak icra edilmektedir.

2.3.4 Şuğul

Güfteleri Arapça olarak yazılmış olan, ayrıca da çoğunluğu Türkler vasıtasıyla besteye kavuşan İlahi türlerine “Şuğul” denilmektedir. (İstanbul Konservatuarı Tasnif Heyeti,1931: 1).

İlahi'den başka bir parçanın güftesi Arapça ise, bu esere Şuğul ismi verilmektedir. Şuğuller'in sayısı İlahiler'e oranla çok daha azdır. Arapça güfteli İlahiler'e ilk olarak Şuğul adının kim tarafından verildiği tam olarak begenilmemektedir. (Öztuna,1990: 363.)

Güftelerinin işlediği konularda da Allah'ın vasedilmesi ve Peygamberimizin methedilmesi durumlarını içermektedir. (Uz,1964: 68.)

Şuğuller, sanat açısından, İlahiler'e oranla daha basit, hafif ve hareketli seyretilmektedirler. Sözleri Arapça olmasına karşın, çok daha kolay anlaşılır ve ezberlenebilir boyutta olmaları önem arz etmektedir. Akıcı bir ritim ve üslupları mevcuttur. Şuğuller, genellikle Arap kökenli tarikatlardan olan ve zikirlerini ayakta gerçekleştirmektedirler. Kadiri, Rufai, Sa'di, Bedevi ve Şazeli tarikatında okunmuşlardır. Şuğuller çoğunlukla zikir sırasında okunmasını takiben, zikrin ritmine uygun düşen Nim Sofyan, Sofyan, Düyek, gibi usullerle bestelenmişlerdir. (Oransay,1976: 39), (Uzun, 2000: 67.)

2.3.5 İsmi Celal

İsmi Celal, "Allah" lafzına denilmektedir. Tekke Musikisi'nde bulunan, "Kelime-i Tevhid (la ilahe illallah) " ifadesini takiben, her tarikatın kendine has bir üslubuyla, oturarak ya da ayakta, “Allah Allah” diyerek zikrin kurallarını yerine getirmeleri hakkında kullanılan bir terimdir. Burada mevzunun esas konusu olan İsm-i Celal, makam ve musiki eşliğinde okunan Allah lafzı olduğundan, musiki eşliğinde söylenmeyen İsm-i Celal, Dini Musiki formları içerisinde zikredilmemektedir. Mevlevi ve Bektaşî tarikatı haricindeki tarikatlarda, İsm-i Celal zikrinde kullanılan makam ve tarz ne ise, dervişler bu üslupta zikirlerini gerçekleştirirler. Bu sırada, zikirler de tempoya uygun şekilde İlahiler okumaktadırlar ve zikri coşturmaktadırlar. (Akdoğan, 2002: 349-350.)

2.3.6 Savt

Savt, Arap dilinde "ses" manasını taşımaktadır. En genel manada musiki ile okunan şiir manası taşıyan, Tekke Musikisi'nde, "Kısa güfteli, ağır işleyen tempolu, çok defa tekrarlanan melodi cümleleri ile bestelenmiş bir tür İlahi formu olarak da isimlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda yapılan başka bir deyişle de "İlahiler'e özel olan güftelerin, aynı makam ve usulde, fakat farklı nağmelerle bestelenmesinden oluşmuş Tekke Musikisi eserlerine Savt ifadesi kullanılmaktadır. (Karadeniz,2013: 167.) Yani savt ifadesini şöyle açıklamak gerekirse, bir güfte, aynı makam ve usulle pek çok kez bestelense dahi, bu parçaların hiçbiri bir diğerine benzememektedir. Nedeni de muhtevalarındaki nağmeler farklı farklı seyretmektedir. Bu türü belirleyen temel unsur, seçilen bir beytin birer cümleden veya iki cümleli bir kısımdan oluşmuş olan bir ezgi kapsamında, devamlı olarak tekrarlanması ve her tekrarda cümlenin bir motifinin meydana gelmesidir. (Akdoğan, 1996: 261) (Öztuna, 1990: 264.)

Savtlar, gerçekleştirilen zikrin özelliklerine göre, okunuş üslubu ve okuma zamanı açısından değişkenlik gösterdiği olmaktadır. Bu okunuş üslubu ve okuma zamanı, tekkelerde bulunan zakirbaşının musikisinde ki kudretine kalmıştır. Savt, Cami Musikisi'ndeki "Tesbih" formuna fazlasıyla yakınlık arz etmektedir. Güfte, devamlı olarak tekrarı yapılan, ruha tevhid duygusu veren birkaç cümleden oluşmaktadır. (Akdoğan,1990: 261)

2.3.7 Mersiyye

Divan Edebiyatı içerisinde gelişme kaydetmiş bir şiir biçimi olan Mersiyye, Halk Şiiri'ndeki Ağıt kelimesinin anlamına karşılık gelmektedir. Bir kimsenin ölümü üzerine hissedilen üzüntü ve acıyı ifade etmek ve o bireyin iyi yanlarını anlatmak amacıyla yazılan şiirlerin bestelenmiş haline Mersiyye denilmektedir. (Özalp, 2000: 54) (Kaplan, 1991: 104) (Öztuna,1990: 45.)

Bilhassa 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde, Hz. Hüseyin ve ailesinin, Emeviler tarafından şehit edilmesinin yıldönümlerinde düzenlenen matem törenlerinde, bu olaydan hissedilen üzüntüyü ifade eden, sorumlularına lanet yağdıran Arapça, Farsça ve Türkçe manzumelerin, Mersiyyehanlar tarafından, besteli veya irticali olarak

okunması, Türk Musikisi'nde "Mersiye" ismi verilen bir icra tarzının doğmasına sebep olmuştur. (Özcan, 2005: 219-221.)

Mersiye'nin kendine özel olan bir tavrı, yanık bir edası mevcuttur. Hem bestelenmiş olan hem de irticalen söylenmiş bulunan Mersiyyeler'de bu durumlar net bir şekilde kendini göstermiştir. Mersiyyeler, genellikle Muharrem ayı sürecinde tekkelerde okunduğu görülürdü. Bazı Mersiyyeler, ilahiler gibi muayyen ezgi ve usullerle bestelenmiştir. (Ergun,1942: 477-478.) Hatip Zakiri Hasan Efendi'nin Nühüft makamındaki Mersiye'si bu türün bilinen eserlerindedir (Ezgi, 1933-1953: 26-28.) Ünlü divan şairi Baki'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine yazmış olduğu Kanuni Mersiyesi, bu türün en güzel örneklerini teşkil etmiştir. Bu mersiye, 8 bentten meydana gelmiştir. Arapça ve Farsça kelimeler çok olduğundan dili oldukça ağır seyretmekteydi. Aruz ölçüsüyle ve Mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

2.3.8 Nefes

Bektaşî şairleri vasıtasıyla yazılmış olan ve Bektaşî tekkelerinde okunması maksadıyla, değişik makam ve usullerde bestelenmiş manzumelere Nefes ismi verilmektedir. Hece vezniyle yazılmış olan şiirlerinden seçilmektedir. Bu şiirlerde, açık, yalın ve samimi bir üslup görülmektedir. (Karadeniz,2013: 167) (Öztuna,1990: 105.)

Bektaşî tekkelerinde okunan nefesler, genellikle bestelenmek için söylenmişlerdir. Bunların içinde yalnız okunmak için yazılanlar da vardır ki, bunlara "Nutuk" ismi verilir. (İstanbul Konservatuvan Tasnif Heyeti, 1933: 1)

Nefesler, koro ve solo şeklinde söylenmektedirler. Bu durum sırasında, musikiyle birlikte sergilenen dini rakslara "Semah" ismi verilmektedir. Semah, sadece erkekler veya sadece kadınlar vasıtasıyla söylenebileceği gibi, karma olarak da söylenebilmektedir. (Turan,1990: 120.)

Nefes ile İlahi arasında bazı farklılıklar mevcuttur ve bu farklılıklar aşağıda aktarılmıştır:

- Bektaşî tarikatında, musikiyle beraber okunan manzumelere Nefes; Bektaşilik haricindeki tarikatlarda, musiki eşliğinde okunan manzumelere de İlahi ismi verilmektedir. (Can,2003: 471)

- İlahiler ne kadar mutasavvıfane nağmeler yardımıyla bestelenmişlerse, Nefesler de o denli rindane, yani geleneğe aykırı şekilde ki nağmelerle bestelenmişlerdir. (Can,2003: 471)
- Nefesler'de, ekseriyetle Hz. Ali'nin; İlahiler'de ise, Hz. Muhammed'in medhiyesine yer verilir. (Karadeniz,2013: 167.)
- Nefesler'de ifade edilen musiki üslubu İlahiler'e oranla daha basit şekilde olup, Halk Musikisi'ne yakınlık arz eder. (Öztuna,1990: 105.)
- Nefesler'de, İlahiler'de görülmeyen Bektaşî Devr-i Revanı ve Bektaşî Raksanı gibi Bektaşîlere mahsus özel usuller vardır. (Öztuna,1990: 105.)

2.3.9 Naat

Kelime anlamı olarak, bir şeyin sıfatlarını ifade etmek, nitelenmek demektir. Terimsel yönden kavram tanımını yapmak gerekirse de Peygamberimizin güzel olan özelliklerini, Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerle dile getiren ve farklı makamlarda bestelenen dini eserlerdir. Naat hem Cami hem de Tekke Musikisi'nde kullanılan ortak bir form olmuş olup, camilerde, namazlardan önce bir naathan; tekkelerde de zikir aralarında bir zikir tarafından tek şekilde terennüm olunurdu. Naatlar, Durak Evferi ve Türki Darb usulleriyle ölçülmüşlerdir. Hareketler, orta, ağırca veya ağırdır. Bir kişi tarafından okunması, Durak Evferi ve Türki Darb usulleriyle ölçülmüş olmaları ve hareketlerinin ağırca, ağır olmaları ile diğer ilahilerden ayrılmaktadırlar. Güfteleri, genellikle meşhur mutasavvıf şairlerden seçilmişlerdir. Çoğunlukla manzum olup, çok nadir şekilde de mensur yapıtlar kullanıldığı olmuştur. (Öztuna,1990: 105.) (Ezgi,1933-1953: 26-28.)

3. İSLAM TARİHİNDE EZAN'IN ORTAYA ÇIKIŞI

3.1. Ezanın Şekli Konusunda Görülen Rüyalar

3.1.1. Abdullah B. Zeyd`İN RÜYASI

Namaza insanların toplanması için bir çağrının olması hususunda konuşmaların ve tekliflerin yapıldığı günlerden biri yaşanırken, sahabeden biri olan Abdullah b. Zeyd bir rüya gördü. Abdullah bin Zeyd, görmüş olduğu rüyasını şöyle ifade etmiştir:

Hız. Peygamber (s.a.v.)`ın, namazın kılınmasından Müslümanları toplamak için bir çağrı aradığı zaman ve “nâkûs “(çan) çalınmasını emrettiği zamandı. Uykuda iken bana, elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona:

- Ey Allah`ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? Dedim.

- Ne yapacaksın? Diye sordu.

- Bununla insanları namaza çağırırız! Dedim.

- Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? Dedi.

- Olur! Dedim. Bunun üzerine,

- şöyle dersin! Dedi: (Dârimî, Salat, 3.)

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“Eşhedu en la ilahe illallah”

“Eşhedu en la ilahe illallah”

“Eşhedu enne Muhammeden Resulullah”

“Eşhedu enne Muhammeden Resulullah”

“Hayye ale”s-Saleh”

“Hayye ale”s-Saleh”

“Hayye ale”l-Felah”

“Hayye ale”l-Felah”

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“La ilahe illallah”

Rivayet devam ediyor:

Bunları söyleyen adam biraz geri çekildi, sonra yine bana dönüp;

- Namaza kalkacağın vakit de şöyle dersin! dedi: (Muslim, Ezan, 495) (İbn Kesîr, III, 265)

Allahu Ekber Allahu Ekber

“Eşhedu en la ilahe illallah”

“Eşhedu enne Muhammeden Resulullah”

“Hayye ale”s-Saleh”

“Hayye ale”l-Felah”

“Kad kâmeti`s-Saleh Kad Kâmeti`s-Saleh “

“Allahu Ekber Allahu Ekber”

“La ilahe illallah”

Rivayet devam ediyor:

Sabah olunca Hz. Peygamber (s.a.v.) `in yanına gittim ve gördüğüm rüyayı kendisine anlattım. “İnşallah hak rüyadır. (Dârimî, Salat, 3.) Bilal ile birlikte kalk da gördüğünü

ona öğret, ezanı okusun; çünkü sesi seninkinden daha gürdür” (Ebû Dâvûd, Ezan, 495.) buyurdu. Bilal ile birlikte kalktık; ben ona öğretmeye, o da ezanı okumaya başladı. Bu esnada Hz. Ömer bunu evinden duydu. Hemen Hz. Peygamber (s.a.v) in yanına geldi ve

- Ya Rasûlallah! Seni hakk ile gönderen Allah`a yemin ederim ki, onun söylediklerini ben de rüyamda gördüm! Dedi. Rasûlallah:

- “Öyleyse Allah` a hamd ve senâlar olsun! (Dârimî, Salat, 3.); (İbn Hişâm, II, 509); (İbn Kesîr, III, 265.) İnşallah bu gördüğün hak rüyadır” (Dârimî, Salat, 3); (Ebû Dâvûd, Ezan, 495.) dedi.

3.1.2. Hz. Ömer’ in Rüyası

Hz. Peygamber Müslümanları namaza toplamak maksadıyla nâkûs yapılması hususunda istişare etmesini takiben de Hz. Ömer söz konusu nâkûsu yapmak üzere iki tahta satın almak istedi. O günün gecesinde Hz. Ömer bir rüya gördü. Rüyada kendisine, “nâkûs yapmayın, namaza ezan ile çağırın!” ifadesi kullanılmıştı. Bu durumun üzerine görmüş olduğu rüyayı anlatmak üzere Hz. Peygamber`in evinin yolunu tuttu. (İbn Hişâm, II, 509.)

3.1.3. Hz. Peygambere Gelen Vahiy

Bir rivayete göre de ezan ile ilgili olarak sahabelerin görmüş olduğu rüyalardan evvel, Ezan Hz. Peygamber` e vahiy ile ifade edilmiştir:

“Hz. Peygamber namaza çağrı için nâkûs yapılması konusunda istişare ettikten sonra, Hz. Ömer söz konusu nâkûsu yapmak üzere iki tahta satın almak istedi. O günün gecesinde Hz. Ömer bir rüya gördü. Rüyada kendisine, nâkûs yapmayın, namaza ezan ile çağırın!” denmişti. Bunun üzerine Abdullah bin Zeyd, görmüş olduğu rüyayı anlatmak üzere Hz. Peygamber`in yanına gitti. Oysaki bu rüya ile ilgili Rasûlallah`a vahiy gelmişti. Hz. Ömer gördüklerini anlatınca, Hz. Peygamber, bu konudaki vahyin kendisinden önce geldiğini bildirdi.” (İbn Hişâm, II, 509.)

Hz. Ali`den rivayet edilen bir hadistede ezanın Hz. Peygamber`e Cebrail vasıtası ile öğretildiği dile getirilmektedir. (Muhammed İbn İshak, 1991: 353.) Hz. Ömer`den

rivayet edilen bir diğerk hadiste de: “Hz. Peygamber göğey yolculuk yaptığı zaman, ezan kendisine vahyedildi. Cibril getirip ona ezanı öğretti.” (Er-Rüdânî, 1996: 176.)

Hz. Peygamber’ in ezan ve kameti sahabesine öğrettiğine dair rivayetler vardır. Meselâ sahabeden Ebû Mahzûre bunlardan bir tanesidir. (Ebû Dâvûd, Ezan, 497- 499.)

İster Abdullah b. Zeyd ve Hz. Ömer`in rüyalarıyla olsun, isterse bizzat Hz. Peygamber’ e gelen vahiyle olsun, Ezân bu şekilde tesbit edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

3.2. Hz. Peygamber`in Bilal-i Habeşî`ye Ezan Okumasını Emretmesi ve İlk Ezan

Hz. Abdullah b. Zeyd, ezanın nasıl okunması gerektiğini rüyasında görmesine rağmen, Hz. Peygamber sesinin gür ve güzel bulunmasından kaynaklı Hz. Bilal’e Hz. Abdullah`ın ezanı öğretmesini ve ezanın Bilal tarafından okunmasını emretti. Hz. Bilal`de, ilk olarak sabah ezanını okumuştur.

Hz. Bilal okumuş olduğu ilk ezanları Mescid-i Nebevinin etrafında bulunan Benî Neccar` dan bir kadının evinin yüksek olan damına çıkarak okumuştur. Bu durumdan sonra da mescidin dışında kendisine bir yer yaptırılmıştır. İlk minare hicri 58, Miladi 678 senesinde Hz. Muaviye zamanında Mısır Valisi Mesleme b. Muhalled zamanında, Kahire`de Amr b. As Camiinde inşaa edilmiştir. Orada ilk ezanı okuyan da ashaptan Hz. Şurahbil b. Amir`dir. Minareden sela okuma geleneği de Miladi 1300 senelerde Mısır hükümdarlarından Melikun Nasr Seyfettinin emriyle Cuma namazından önce konulmuştur. Akabinde de tüm İslam coğrafyasında yaygın hale gelmiştir. (Algül H. ve Çetin O., 1991: 341.)

3.3. Medine Döneminde Namaza Toplanma Şekilleri

Namaz, İslam`ın beş emri arasında hicretten önce farz kılınmış fakat mescitte cemaetle düzenli bir şekilde kılınması hicreti takiben Medine`de başlamıştır. Düzenli olarak Medine`de başlayan cemaatle namaz kılma eylemi, Müslümanları beş vakit namaz için camiye çağırma ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Toplu kılınacak namazın habercisi olarak ilk zamanlarda “es-Salah es-Salah (namaza namaza)”, “es-Salatu câmiatun (namaz toplayıcıdır)” diyerek çağrı yapılıyorsa da bu tam manasıyla yeterli olmamaktaydı. Daha sonraları ise, bu usûlün çok fazla faydalı olmadığı görüldü.

Namaza olan çağrı konusu, Hz. Peygamberi ve ümmetini çok fazla düşündürüyor ve bunun için de net bir çözüm arayışı içerisindeydiler. Bir ara Hz. Peygamber (s.a.v.), namaz vakitlerini bildirmesi maksadıyla bazı sahabelere görev vermiştir. Bu görevliler, evlerin üstlerine çıkarak bazı işaretler yapıyor; bu işaretleri gören Müslümanlar da namaz vaktinin geldiğini öğreniyorlardı, mescide gidiyorlardı. Bu işaretlenmeleri göremeyenler ise namaz vaktini öğrenemiyor ve cemaatle namazı kaçıyorlardı.

3.4. Ezanın Tespiti Konusundaki Rivayetler Ve Teklifler

Ezan ortaya konulmadan evvel, Müslümanlara namaz için çağrı yapılmadan evvel cemaatle namaz kılmak için mescide gelirlerdi. (Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm,1991:508)

Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine' ye gelip mescidi inşa etmesini takiben de sahabeleri namaza çağırmak için Yahudilerinkine benzer bir boru yapmak istemiştir (İbn Mâce, Ezan, 706.) akabinde de bu durumdan vazgeçti. Sonra peygamber bir “nâkûs” (çan) çalınmasını söyledi ve müslümanları namaza çağırmak için ağaçtan bir nâkûs oyuldu. (İbn Mâce, Ezan, 706.) (İbn Hişâm, Sîre, II, 508) (Ebu'l- Fida İsmail İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut 1997, III, 265.) Ama sonrasında çan çalınmasında uygun görülmedi. Uygun görülmemesi sebepleri arasında da Müslümanların diğer dinlere benzememesi gerektiği durumu vardır.

Bu tür tekliflerin yapıldığı o günlere dair bir rivâyette şu durum ifade edilmiştir:

“Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde bir araya toplanır, namaz vakitlerini konuşurlardı. O sıralarda kimse namaza çağırmıyordu. Bir gün konuşurlarken, aralarından birisi; “Hıristiyanları gibi siz de bir çan alıp çalın!” dedi. Bir başkası, “Yahudilerinki gibi boru ile bu işi yapalım, dedi. Hz. Ömer ise, “aranızdan biri çıkıp kendi sesiyle namaza çağırsa olmaz mı?” deyince, Hz. Peygamber (s.a.v) Bilal'e, “Kalk namaza çağır dedi.” (Müslim, Salat, Bed`u'l-Ezan.)

Ezan durumu netliğe kavuşuncaya dek, Bilal-i Habeşi, her sabah Medine'nin en yüksekte bulunan evinin damına çıkarak; “Yâ Rabbi sana hamdeder Kureyş'in senin dinine gelmeleri için yardım dilerim” diye müslümanlara sabah namazının vaktini

bildirirdi. (İbn Hişâm, Sîre, II, 509) (İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 267.) Namaz hicret edilmeden evvel Müslümanlara farz olarak kılınmış fakat mescitte düzenli şekilde kılınması hicretten hemen sonra Medine’de başlamıştır. Düzenli olarak cemaatle namaz kılınması, müslümanları beş vakit namaz için camiye çağırma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İlk zamanlarda “es-Salah es-Salah (namaza namaza)” “es-Salatu câmiatun (namaz toplayıcıdır)” diye çağrı yapılsa dahi bu tam manasıyla yeterli olmamaktaydı. Namaz vaktinin girdiğini bildirmek üzere bir işarete gereksinim duyulduğu fikri ağır basmaktaydı. Ashab-ı Kiram’la bu bağlamda müzakereler gerçekleşti. Namaza çağrı kapsamında farklı teklifler gelmiştir. (Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemirî İbn Abdülber, 1995: 913)

Bunlar arasında;

1-Nâkûs (Çan) çalınması,

2-Boru öttürülmesi,

3-Ateş yakılması,

4-Bayrak dikilmesi gibi teklifler bulunmaktaydı. Bütün bu teklifler Rasulullah tarafından belirli gerekçelerle reddedildi.

1-Nâkûs çalınması: Hıristiyanlarca günümüzde kullanılan çan gibi kullanılan üzerine bir odun parçasıyla vurularak ses çıkarılan tahta parçası çalınması teklifine Hıristiyanlarca kullanılması gerekçe gösterilerek,

2-Boru öttürülmesi teklifi de şebbure yahudiler tarafından kullanıldığı gerekçesiyle,

3-Ateş yakılması, bu da mecusiler tarafından kullanılan bir yöntem olması sebebiyle,

4-Bayrak dikilmesi, bu da tam olarak dikkat çekecek veya insanlara mesajı ulaştıracak bir yöntem olmaması sebebiyle kabul görmemiştir.

Ancak bu sırada Ashab-ı Kiram’dan Abdullah bin Zeyd bin Sa’lebe’ye rüyada ezanın nasıl okunacağı öğretilmiş, Abdullah bin Zeyd’de ertesi gün Hz. Peygamber’in yanına

gelerek durumu haber etmişti. (Buhârî, Ezan 1, Enbiyâ 51) (Müslim, Salât 1) (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 148) (İbn Huzeyme, Sahih, I, 188.)

Bu arada ezanın okunma biçimi Peygamberimize de vahiy yolu ile ifade edilmişti. Bu durumun üzerine Peygamberimiz Bilal Habeşi'ye ezan cümlelerini öğreterek ezanda ikişer, kamette ise birer defa okumasını emretti. (Buhârî, Ezan 2) (Müslim, Salât 2.)

Bu sırada Hz. Ömer, ezan sesini işitince Peygamberimize gelerek aynı rüyayı kendisinin de gördüğünü fakat Abdullah bin Zeyd'in daha erken davrandığını ifade etmiştir. (Buhârî, Ezan 1) (Müslim, Salât 1) (Ebû Dâvûd, Salât 27) (Tirmizi, Salât 25) (İbn Mâce Ezan 1) (Nesâî, Ezan 1.)

3.5. Ezanın Tespiti Konusunda Başkalarına Benzeme Endişesi

Zaman içerisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)' e ezanla ilgili olan bazı teklifler geliyor, peygamberimizde gelen bu teklifleri diğer dinlere benzeme düşüncesiyle reddetmekteydi. Hz. Peygamber (s.a.v)' in muhtemel olan diğer dinlerle bir karışıklığa sebebiyet vermemesi için ya da benzememesi için yaptığı düşünülmekteydi. Nitekim Medine çevresinde kutsal dinlerden Yahudiler'e ve Hristiyanlar'da yaşamaktaydılar ve bu doğrultuda boru çalınsa Yahudilerle karışır ve çan çalınsa da Hristiyanlarla karışır endişesi mevcuttur. (İhsan Süreyya Sırma, 2005, s.24)

Ezan durumunu konuşmak üzere, Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabeyi toplantıya çağırdı. Gelen sahabelerden bazıları Yahudilerin yapmış oldukları gibi boru çalınmasını dile getirirken, (Ebû Dâvûd, Ezan, 494; Dârimî, Salat, 3.) bazıları da Hristiyanlar gibi çan çalalım diye bildirdiler. (Buhari, Salat, 1.) Hatta çan çalmak için ağaçtan bir çan bile yapıldı. (Dârimî, Salat, 3.) Diğer kutsal dinlerde kullanılan bu argümanların yanında bazı sahabelerde, Mecusiler gibi ateşin yakılmasını dile getirdiler. Ancak Peygamber efendimiz (S.A.V) bu tekliflerin hiçbir tanesini başkasına benzemesine karşın kabul görmedi.

3.6. Genel Olarak Ezan Okunan Yer Ve Zamanlar

3.6.1. Namazın Kılınacağını Bildirmek İçin Ezan

Ezan okunmasının, yalnızca namaz zamanının geldiğini ifade etmek maksadıyla mı, yoksa namazın kılınacağını, inanan insanların ezana gelmek ve cemaate yetişmelerini ifade etmek maksadıyla mı sorusu, ulema tarafından ciddi manada tartışılıyor olsa da, genel bir kanıya göre ezan, namaz kılma zamanının girdiğini, namazın kılınacağını, inananların camiye gelmelerini bildirmek için yapılan bir çağrıdır. (Takıyuddîn Ahmed b. Abdü' l-Halim İbn Teymiyye, 72.)

3.6.2. Bir Yerin İslam Beldesi Olduğunu Bildirmek İçin Ezan

Hz. Peygamber efendimizin gerçekleştirmiş olduklarına göre ezan okunmayan mekânlar, Dâru' l-Harb Kabul edilmiş ve oralarda cihad yapılmıştır. Bundan kaynaklı her kim ki, “Ezan sünnettir, terkinde bir sakınca yoktur, terk edene ceza yoktur” ifadesini kullanırsa, hata etmiş sayılır. Nedeni de Ezan Dâru' l- İslam şiarıdır. (Buhari, Ezan, 21.)

Nitekim Hz. Muhammed (S.A.V) cihat etmek maksadıyla bir yöreye girdiğinde eğer o an geceyse, oraya hemen saldırmaz, fecrin sökmesini beklerdi. Şayet ezan okunmazsa savaşa girilir ve saldırılırdı. Hz. Enes`in rivayet ettiği bir hadis de şöyle bir ifade geçmektedir:

“Rasûlallah efendimizi biz mücahitleri bir kavmin üzerine savaşa götürdüğü zamanlarda, gün sökmedikçe ve sabahı da beklemedikçe bizi saldırıya geçirmezdi, öncelikle bekler, ezan sesi duyarsa onlara saldırmaktan vazgeçerdi. Ezan sesi duymazsa da kavme saldırmaya karar verir ve bizi saldırıya uyarırdı. Hayber' e doğru yola çıktık; nihayet geceleyin onların (Yahudilerin) yurduna varabildik. Sabah olup da bir ezan işitmeyince, Rasûlallah atına bindi. Ben de Ebû Talha' nın bineğinin arka tarafına bindim. Öyle ki ayağım Rasûlallah`ın ayağına değiyordu. Ora halkı sepetleri ve çapalarıyla bize doğru geldiler. Rasûlallah`ı görünce; “Muhammed! Vallahi Muhammed ve hamîs, yani ordu!” dediler. Rasûlallah onları görünce; “Allahu Ekber,

Allahu Ekber, Huribet Hayber! Biz bir kavmin yurduna indik mi, uyarılmış olanların hali yaman olur” buyurdu. (Buhari, Ezan, 585.)

Bundan ibaretle, eğerki bir bölge de ezan duyulmuyorsa, o bölgenin İslam bölgesi olmadığına hükmedilmektedir. İbn Teymiyye’ nin eserinde nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır “Bir belde üç gün ezan okunmaz, namaz da kılınmazsa, şeytan o bölgede hâkimiyet sürer. Onun için cemaate sarılın. Çünkü kurt, sürüden uzaklaşan koyunu kapar.” (İbn Teymiyye, Fetâvâ, XXII, 65.)

3.6.3. Fetih Alameti Olarak Ezan

Fetih alametlerinden ilki durumunda olan birşey de ezandır. Hz. Muhammed (S.A.V) bir beldeyi fethettiği zaman ilk olarak o bölgede ezan okutur ve fetih namazı kıldırırdı. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, Mekke`nin fethedildiği gün Hz. Peygamber, Bilal-i Habeşi`ye Kâbe`nin duvarına çıkıp ezan okumasını emretmiş ve Bilal-i Habeşi` de ezan okumuştur.

3.6.4. Hasta Kimselerin Kulağına Okunan Ezan

Saralı ve sinir hastalığına yakalanmış kişi ile kızgınlık içinde bulunan hiddetlenmiş bireyin ve dahası huyu kötü olan insan ve hayvanların kulağına ezan okumak menduptur. Cinler ve şeytanlar yaban adamı tarzında göründükleri zaman bunların şerrinden korunmak için ezan okunur. Çünkü şeytan ezan okunduğu zaman geri dönüp kaçar. (Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Salât, 17.)

3.6.5. Soğuk Gecelerde Okunan Ezan

Hz. Muhammed (s.a.v), bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan bir Peygamberdir. Peygamber, dini asla zorlaştırmayan, aksine fazlasıyla kolaylaştıran bir Peygamber olmuştur. Soğuk veya çok yağışlı zamanlarda, Müslümanların mescide gelip soğuktan hasta olmamaları için, namazlarını evlerinde kılmalarını ister ve bu durumu da ezanla ifade ederdi. Böyle zamanlarda Hz. Peygamber, Hz. Bilal-i Habeşi`ye ezandan sonra şöyle demeyi emrederdi: (Ey insanlar! Namazlarınızı evinizde kılınız!) (İmam Şafi`î, el-Umm, I, 178.)

3.6.6. Yeni Doğan Çocukların Kulağına Okunan Ezan

Müslümanlık dinine göre yeni doğan çocukların kulaklarına ezan okutulması gerekmektedir. Bu durum, yeni doğmuş olan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunması biçiminde gerçekleşmektedir.

Çocuk Dünya'ya geldiği zaman sağ kulağına ezan okumak mendup olduğu gibi sol kulağına da kamet okumak menduptur. (Tirmizî, Edâhî 17.) Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)'ın kızı Fatıma, Hasan'ı dünyaya getirince, kulağına ezan okumuştı. Osmanlılar zamanında da ve dahası ülkemizde de bu uygulama hala devam ederek gelmiştir.

4. EZAN KAVRAMININ MAHİYETİ

4.1. Ezan'ın Sözlük Ve Terim Anlamı

Sözlüksel anlamına bakacak olursak, bildirmek, başkalarına duyurmak, ilanını vermek, çağrıda bulunmak anlamında bir mastar olan ezan kelimesi, dini bir kelime olarak farz namazların zamanının geldiğini, nas'la ifade edilmekte olan sözlerle ve özel biçimde müminlere duyurmayı aktarmaktadır. (Ebû Bekr Muhammed b. Zekeriyâ er-Râzî, 1980: 30). (Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed Cürcani, 1423/2002:12) (Bilgiç, 2007:124)

Ezan kelimesi; Kur'an-ı Kerim'de "bildiri, ilan" manasında Tevbe suresinin 3. ayetinde müezzin kelimeside; çağrı yapan manasında Araf suresi 44. ve Yusuf Suresi 70. ayetlerde geçmektedir.

Terimsel olarak ezana "nida" kelimesinin türevleri biçiminde iki ayette ifade edilir: Birincisi; "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın, eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır." (62.Cum'a:9.) manasındaki ayet-i kerimede, diğeri; "Kâfirler, siz namaza çağırduğunuz, ezan okuduğunuz zaman onu alaya alıp eğlence yerine koyarlar, bu onların akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarından dolayıdır." (5. Mâide:58.) anlamında bulunan ayettir.

Ezan için Müslümanların aralarındaki birlik parolası vahdetin bir simgesi İslam'ın alameti benzeri pek çok durumla vasıflandırabiliriz, buna ilave olarak da ezan Müslümanların vatan, bayrak, namus gibi saygı duydukları ve uğrunda can vermeye değer telakkileri arasında sayılmakla beraber gayri Müslimlerin de hidayete ermelerinde en önemli ve en etkileyici bir neden teşkil etmektedir. Kısacası ezan tüm yanlarıyla birlikte teşriine vesile olan sünnet ve hadisler hususunda irdelemeye değer olan mühim bir konudur. (Karaman, 2006:166).

4.2. Âyet Ve Hadîslerde Ezan

4.2.1. Ayet-i Kerime`lerde Ezan

Ezan'ı kelime olarak açıklamak gerekirse, Kur'an-ı Kerim`de bir ayette "İlan, muhtıra, duyuru" manasını taşıyarak şöyle ifade edilmektedir.

"Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resûlünden bütün insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü, Allah'a ortak koşanlardan uzaktır." (9. Tevbe: 3.)

İlan etmek, başkalarına aktarmak, çağırmak fiilini anlatmak üzere emir kipiyle kelime Kur'an-ı Kerim`de bulunmaktadır:

"İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler" (22. Hac: 27.)

Kur'an-ı Kerim ibadete çağrı keyfiyetini aktarmak için de nida mastarının farklı zaman kiplerini kullanmaktadır. Mesela:

Namaza çağrıldığınızda onu alay ve eğlenceye alırlar. Bu, onların akletmez bir topluluk olmalarından kaynaklıdır. (5. Mâide: 58.) ayeti ile

Ey iman edenler, cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah' ı anmaya koşun. (22. Hac: 27.) ayeti bu hususun ispatı şeklindedir. Yine aynı nida mastarı, imana davet manasında da kullanıldığı görülmektedir:

Rabbimiz, doğrusu biz, "Rabbinize inanın" diye imana çağırان bir çağırıcıyı işittik de iman ettik. (3. Âl-i İmrân:193.)

Nida mastarının namaz ve iman çağrısı, manasında kullanılması, Kur'an-ı Kerim`in ezanı bir iman ve ibadet çağrısı olarak değerlendirdiği biçiminde anlaşıldığı gözlemlenir.

Ezan sözlük manasında ve değişik fiil kalıplarıyla yedi âyette (meselâ bk. el-Bakara 2/279; el-A'râf 7/167; el-Hac 22/27), müezzin de yine bu hususta "çağırıcı, tellâl" anlamında iki âyette (el-A'râf 7/44; Yûsuf 12/70) bulunmaktadır.

Ayrıca ezanın teşii ile beraber Medine’de ezan okunmaya başlanıp müslümanlar namaza gitmek maksadıyla kalktıklarında bilhassa yahudiler gülüp alay ederler ve “kalktılar kalkmaz olsunlar, kıldılar kılmaz olsunlar, rükû ettiler etmez olsunlar, hiç daha önce duymadığımız bir şey uydurdular ne çirkin ne kötü şeydir” dediler. Bunun üzerine “Allah’a çağırın, salih amellerine devam eden ve kuşkusuz ben Müslüman olanlardanım diyen kimseden daha güzel sözlü olan kim vardır?” (41.Fussilet: 33.) ayeti nazil olmuştur. Bu ayetin tefsirinde Medine’de yaşamına devam eden Hıristiyanların da bu çok da tanıdık olmayan sesi yadırgadıkları ortaya çıkmıştır. Hatta içlerinden birinin müezzini “Eşhedu enne Muhammeden Resulullah” cümlesini işitince “Allah yalancıyı ateşte yaksın” diye beddua ettiği rivayet edilmektedir. Bir müddet sonra gece ailesiyle birlikte iken hizmetçisi elinde bir ateş ile odasına gitmiş olduğu esnada bir kıvılcım sıçrar ve yangın çıkar, yangında bedduada bulunan Hıristiyan bütün ailesiyle birlikte yanar. (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul 1982, III, 1722.)

4.2.2. Hadis-i Şerif’lerde Ezan

Ezanın delili pek çok ayet ve hadisten oluşmaktadır. Bunlardan Buhari ve Müslim Hazretlerinden rivayet ettikleri “Namaz vakti geldiği zaman içinizden birisi sizin adınıza ezan okusun, yaşça en büyük olanınızda imam olsun”. (Buhârî, Ezan, 17.) Hz. Ömer ve Abdullah bin Zeyd’in görmüş oldukları rüyayı da hadisleri kuvvetlendirmiştir. Aktarılan hadis’in bir kısmında “Hz. Peygamber (S.A.V.) inşallah bu rüya hakikati gösterir. Kalk Bilal’e gördüğün rüyadaki sözleri öğret ifadesini kullanan Peygamberimiz, Bilal’in sesi daha gürdür.” buyurmaktadır. (Ebû Dâvûd, Salât 28; İbn Mâce, Ezan 1; İbn. Hanbel, Müsned, IV, 43.) Ezanın dayanağı yalnızca rüya durumu değildir. Vahyin inişi de bu zamana denk gelmektedir. Enes'ten şöyle nakledilmiştir:

“İnsanlara namaz vaktinin girdiğini belirtmek maksadıyla ateş yakılmasını ya da çan çalınmasını teklif ettiler. Bunların Yahudi ve Hıristiyan âdeti olduğu söylenerek bu tavsiyeler reddedildi. Nihayet Bilal, ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okumakla emrolundu.” (Buhârî, Ezan, 1, Enbiyâ, 51; Müslim, Salât, 1; İbn Hanbel, Müsned,

II,148, Ebû Bekr Muhammed b. İshak en-Nîsâbûrî İbn Huzeyme, Sahihu İbn Huzeyme, Thk. Muhammed Mustafa el-A`zamî, Beyrut 1992, I,188.)

Nafi'den Abdullah b. Ömer'in şöyle dediği ifade edilmiştir:

“Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman, bir araya gelip namaz vakitlerini beklerlerdi. Namaz için bir çağrıda bulunulmazdı. Birgün bu konu üzerinde konuşmaya başladılar. Biri 'Hıristiyanlar'ın çanı gibi bir çan edin'in' diye önermişti. Diğer biri, esasında Yahudilerin borazanı gibi bir borazan edin'in' diye öneride bulundu. Nihayet Hz. Ömer, 'Acaba halka namaz vaktini ilan etmesi için birini görevlendirmek mümkün olabilir mi? dedi. Bunun üzerine Allah Resulü: “Ey Bilal! Kalk ve namaz için seslen buyurdu.” (Buhârî, Ezan, 1; Müslim, Salât, 1; İbn Hanbel, Müsned, II, 148; İbn Huzeyme, Sahih, I, 188.)

Sonuçta bu iki hadisi ezanın başlangıcının önemli bir ibadetinin ifasında cemaatle birlikte namazı kılabilmek için yaşadıkları sıkıntının bertaraf edilmesi için istişare sisteminin çalıştırarak her türlü önerinin ortaya konup değerlendirilmesi ile aşılmıştır. Tabiki teklifler, bir ibadetin ifâsı ile ilgili olduğu için hep diğer dinlerin ibadet şekilleri içerisindeki motiflerden seçilmişlerdir. Bu teklifler sahabenin çok fazla masum olarak ilk aklına geliveren tekliflerdir. Belki bugün aynı olay yaşansa yine aynı durumlar akıllara gelecek olup ve aynı teklifler veya birkaç teknolojik ilave yapılacaktır. Bütün bu teklifler sonradan mantıklı bir biçimde düşünülerek bilhassa Yahudi, Hıristiyan ve Mecusilere herhangi bir biçimde benzemeye çalışmak endişesi ve Rasulullah'ın teşebbüh hususunda ki hassasiyetini ve açık muhalefetleri sebebiyle anında reddedilmiştir. Daha sonra yaşanan durumlarda işaret edildiği üzere rüya yolu ile öğretilen çok önemli tevhidi bir içeriği barındıran ezan, Bilal-i Habeşi tarafından ezan lafızları ikişer ikişer, ikamet lafızlarında teker teker okunmuştur. (İbn Hacer, Ebu'l-Fadl, Ahmed b. Ali el-Askalânî, Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî, , Dâru'l-Marife, Beyrut tsz., II, 77-83; Bedreddin Ebû Muhammed b. Mahmud b. Ahmed Aynî, Umdetü'l- Kârî şerh-u Sahihi'l-Buhârî, Dâru'l- Fîkr, Beyrut, tsz., V, 151-159.)

4.3. Ezanın Metni Ve Manası

Ezanın genel muhtevasına ve ifade ettiği anlamlara özlü olarak bakmak gerekirse;

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

Dört defa tekrarlanan “Allah en büyüktür” manasındaki “Allahu Ekber” cümleleriyle Allah’ın varlığı, birliği ve yüceliği ikrar ve ilan edilmektedir.

“Eşhedu en la ilahe illallah”

“Eşhedu en la ilahe illallah”

İki defa tekrarlanan “Allah’tan gayrı ilah olmadığına tanıklık ederim” manasındaki “Eşhedu enla ilahe illallah” cümlesi ile tevhit inancı aktarılır. Her türlü şirk reddedilir.

“Eşhedu enne Muhammeden Resulullah”

“Eşhedu enne Muhammeden Resulullah”

Cümlesi ile Hz. Muhammed (S. A. V.)’ in peygamberliği duyurulur.

“Hayye ale’s-Saleh”

“Hayye ale’s-Saleh”

İki defa tekrarlanan haydi namaza manasındaki “Hayye ale’s-Saleh” cümlesi ile müslümanlar dinin direği olan namaza davet edilir.

“Hayye ale’l-Felah” ح على الفلاح

“Hayye ale’l-Felah” ح على الفلاح

İki kez tekrarlanan “haydin kurtuluşa” manasındaki “Hayye alel-Felah” cümlesi ile insanlara manevi kurtuluşun yalnız ve yalnızca iman ve salih amellerle mümkün olduğu ifade edilir. “Allahu Ekber”

“Allahu Ekber”

“La ilahe illallah”

İki defa tekrarı yapılan “Allah en büyüktür” manasındaki “Allahu Ekber” ve “Allah’tan başka ilah yoktur” manasındaki “La ilahe illallah” cümlesi ile ikinci defa Allah’ın varlığı ve birliğine vurgu yapılmaktadır.

Sadece sabah ezanına özel olarak da,

“Es- Salatu hayrun mine’n-Nevm”

“Es- Salatu hayrun mine’n-Nevm”

“Namaz uykudan hayırlıdır” ifadesi tekrarlanır ki buna da tesvip denilmektedir.

Görüldüğü gibi ezanın namaz vakitlerini bildirme haricinde İslam’ın tevhid inancına dayalı temel ilkelerini her gün beş kez ilan edip hatırlattığı gibi önemli bir özelliği de mevcuttur. Dünyanın güneş etrafındaki konumu ve kendi etrafındaki dönüşü ile namaz vakitleri meydana geldiği gibi müslümanların bulunduğu yeryüzünün her tarafında günde beş vakit ezan okunmaktadır. Böylece Allah ve Resûlünün adı ile İslam’ın temel esasları yeryüzünde her an tekrarlanmaktadır.

4.4. Ezanın Okunma Vakti

Ezan, namaz vakti kesin bir şekilde girdikten sonra okunmaktadır. Tam vakti girmeden evvel okunursa iadesi gerekmektedir. (Mehmed Zihni, Nimet-i İslam, İslam Mecmuası Yayınları, İstanbul 1986, s. 190.)

Hanefî ve Şâfiîler'e göre ezanın sahih olması için niyet elzem bir durum değildir; Mâliki ve Hanbeliler ise niyeti şart koşmaktadırlar. Buna ilavaten ezan Arapça sözleri ve bilinen tertibiyle okunmalıdır. Hanefî ve Hanbelîler'e göre ezanın Arapça'dan hariç

diğer dillerde okunması caiz görülmemektedir. Şafî mezhebine göre ise Arapça bilmeyen yabancıların ezanı asıl şekliyle okuyabilen birinin bulunmaması halinde kendi dillerinde ezan okumaları mümkündür. Şafî, Mâliki ve Hanbelî mezheplerine göre ezanda tertip vaciptir; sözlerinin sırası değiştirildiği takdirde tekrardan okunması gerekmektedir. Tertibi sünnet sayan Hanefiler'e göre ise sıranın bozulduğu yerden alınarak devam edilir. Ezanı erginlik veya temyiz çağına gelmiş bir kimse okumalıdır. Gayri mümeyyiz çocuğun okuyacağı ezan geçersizdir. Buna ek olarak da müezzinin ezan esnasında konuşması mekruh bir durumdur. Çok fazla konuşma veya uzunca susma suretiyle ezan sözleri arasına fasıla girmesi halinde ise baştan tekrar okunması gerekmektedir. (Çetin, XII, 37.)

4.5. Ezanın Lafız Ve Uygulama Farklılıkları

4.5.1 Ehl-i Sünnet Mezheplerindeki Uygulamalar

Hanefî ve Hanbeli mezhepleri ezanda Abdullah bin Zeyd'den aktarılan lafızları temel almışlardır. Şafiiler aynı lafızları kabul etmekle birlikte müezzinin her iki şahadet cümlesini önce yanındaki kimselerin duyacağı biçimde alçak sesle akabinde de yüksek sesle okunması manasına gelen “terci” ilavesinin bulunmuş olduğu Ebu Mahzure rivayetini (Müslim, Salât, 6; Ebû Dâvûd, Salât, 28.) tercih etmişlerdir. Malikiler ve Hanefilerden Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ise Abdullah bin Zeyd'den aktarılan bir rivayeti ve Medine halkının uygulamasını esas alarak tekbirin ezanın ilk başlangıcında da iki defa okunacağını ifade etmişlerdir. İkamet sözleri de ezan da bulunduğu gibidir. Fakat ikamette “hayya ale'l-Felah'ı takiben de “Kad kameti's-salatu” ifadesi iki kez tekrar edilmektedir. (Çetin, XII, 37.)

4.5.2. Şiilerdeki Uygulamalar

Şiilerde; “Hayya ale'l-Felah'ı takiben Hayya ale'l-Hayru'l-Amel (amelin hayırlısına geliniz)” cümlesi ek olarak iki kez tekrar edilir. Şii kaynaklarına göre bu ibare başlangıçta ezan metninde bulunmakta iken Hz. Ömer müslümanların namaza yönelip cihadı terketmemeleri için onu metinden çıkarmıştır iddiasında bulunmaktadır.

Şii çevrede de ikinci kez getirilen şehadet cümlesini takiben iki defa okunan “Eşhedu enne Aliyyen veliyyullah (Ali'nin Allah'ın dostu olduğuna şehadet ederim)” veya “Eşhedu enne Aliyyen emiru'l-Mü'minine Hakkan (meşru devlet başkanının Ali olduğuna şehadet ederim) “ benzeri ifadeler Şia'nın meşhur ve salih rivayetlerinde bulunmaz ve ezanın sözlerinden sayılmazlar. Fakat buna rağmen bu cümlelerin ilave edilmesi ve okunması Şii âlimleri arasında fiili tasvip görmüş ve yaygınlık kazanmıştır. (Çetin, XII, 37.)

4.6. Ezanın Okunuş Makamları

4.6.1. Günümüz Ezan Örnekleri

Ezan, herkese aktarılan, ilan edilen, kulağa ve gönle hitap eden bir işlevinin bulunması hasebiyle, başlangıcından veya teşriinden beri ilk okuyucusu Hz. Bilal başta olmak üzere Peygamberimizin diğer müezzinlerinin gerek güzel sesli gerekse de gür sesli olmalarına ciddi manada önem gösterilmiştir. (Çetin, XII, 37.)

Türk dini musiki hususunda ya da bu bölümün alt başlığı olarak cami musikisi ismi altında işlenen bu konu; Müslümanlara farz olan namaz saatlerini bildirmek ve onları ibadete çağırarak maksadıyla günün beş vaktinde minarelerden veya yüksekçe bir yerden belli sözleri, makam dairesi kapsamında, usul dairesi haricinde, yüksek sesle okumak suretiyle gerçekleştirilen çağrıdır. (Tura Yalçın,1983, s. 27.)

Bilhassa Türk İslam kültür ve geleneğinde ağırlıklı olarak yedi farklı makamda okunur.

- 1- Saba Makamı,
- 2- Uşşak Makamı,
- 3- Hicaz,
- 4- Segâh,
- 5- Rast Makamı,
- 6- Dügâh,
- 7- Neva.

Fatih Cami müezzini Aziz Mahmut Kutlu'nun ifadesine göre

- Sabah ezanı saba makamında,
- Öğle ezanı dügâh makamında,
- İkinci hicaz, uşşak, neva,
- Akşam ezanı, segâh,
- Yatsı, uşşak, hicaz ve rast makamlarında okunabilir.

Sabah ile öğle arasında bir bağlantı kurmak için, öğle ezanının dügâh makamında okunması kararlaştırılmıştır. Okunacak makam, havanın durumuna, açıklığına, kapalılığına göre de değişebilmektedir. Yine aynı kişinin ifadesinin arda kalan kısmında akşam ezanın kısa tutulması gerektiği ayrıca ifade edilmiştir. (Mustafa Tahir Öztürk, "Türk Din Musikisinde Ezan", İstanbul 2001, s.53. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Genel manada ezanın vakitlere göre makamının değişkenlik göstermesinde ki çoğunluk okuyucunun uygulaması ise şu şekildedir. Sabah saba, öğle uşşak ikinci hicaz veya rast, akşam segâh, yatsı hicaz makamı şeklindedir.

4.7. Ezan Okumanın Fazileti

Ebu Hureyre Hz. Peygamber'den şunları duyduğunu aktarmıştır: “Ezan okunduğu süre zarfında şeytan arkasını dönüp ezanı duyamayacağı yere kadar kaçır. Bu sırada kapıldığı telaş yüzünden yellenir. Ezan bitince dönüp geri gelir. Namaz için kamet getirilince yine arkasını dönüp kaçır. Kamet bitince tekrar gelir ve kişi ile düşüncelerinin arasına giriverir. Ona hiç aklında olmayan konulara ilişkin 'şunu hatırla, bunu hatırla' diye vesvese verir. Nihayet insan, kaç rekât kıldığının farkında olmaz.” (Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Salât, 8; Ebû Dâvûd, Salât, 31; Nesâî, Ezan, 30; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 248.) Bu hadisten ezan okumanın faziletli bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

4.8. Günümüzün Ezan Örnekleri (Uygulamalı Dinleti) EK 1

4.8.1 Ezan Okunan Yer Modelleri

Şekil 1: Cami Mahfilleri

Şekil 2: Minber Önü

Şekil 3: Cami Minareleri

Şekil 4: Cami Minareleri

5. TEK TANRILI ve ÇOK TANRILI DİNLERDE İBADETE ÇAĞRI ŞEKİLLERİ

5.1 İslam' dan Önce İbadete Çağrı Şekilleri

Dinlerin fazlasıyla önem verdiği durumlarından biri inanç, diğeri de inancın gösterme şekli olan yapılan kutsal ibadetlerdir. İnanç ve ibadet birbirini tamamlayan kavramlar olarak bulunur ve her dinin doğasında olan bir durumdur. Allah'tan gelen dinlerde olduğu gibi, insanlık içinden çıkan dinlerde de bu olguların bir bütün olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumdan hareketle dinler, ibadet zamanını mensuplarına ilan ve ibadete davet için bazı usul ve kaideler kullanmayı elzem görmüşlerdir. Yahudilerin boru kullanması, Hıristiyanların çan çalması, Mecusilerin ise ateş yakmaları bu gerekliliğin bir sonucudur. Vahiyle gelen İslam dininde ise bu kutsal davet ve ilan, ezanla gerçekleşmektedir.

5.1.1 Yahudilikte İbadete Çağrı

5.1.1.1 Yahudiliğin Doğuşu ve Tarihçesi

Tarihte İbraniler, Yahudiler, İsrailoğulları ve Musevilik olarak farklı farklı isimlendirilen Yahudilik inancı, temel itikadi felsefe olarak tek Tanrı'nın bir olduğuna ifade eden ve ilahi kaynaklı dinlerin en eskisi olarak bilinmektedir. Günümüzde Yahudilik dinini benimseyenlerin sayısı yaklaşık olarak 18–20 milyon ortalamalarında olup, bu nüfusun 4,5 milyonu Yahudi devleti olan İsrail'de, 6 milyonu Yahudi ırkını koruyan ve muhafaza eden ABD'de, geri kalan Yahudiler ise azınlık cemaatleri olarak dünyanın farklı bölgelerinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. (Küçük A. ve Tümer G., 2002, s.204.)

Yahudilik inancına göre, din ancak doğumla gelir ve kişiler istese de sonradan Yahudi olamazlar. Bu durumdan ötürü Yahudilik dininde asıl olan din mi, ırk mı, millet mi olduğu tam manasıyla belirgin değildir. Bundan kaynaklı da Yahudilik anlayışında

etnik yapı ile din içiçe geçmiş bir yapıda olup bunları birbirinden ayırmak oldukça zor olmaktadır. (Sarıkcıoğlu E. 2002, s.249.)

Kutsal Tevrat'a göre Yahudilerin tarihi Hz. İbrahim ile başlamakta ve İbraniler'in büyük atası olan Hz. İbrahim, Tevrat'ın ifadesine göre Keldaniler'in Ur şehrinde dünyaya gelmiştir. Sami ırkından sayılan İbraniler Ur şehrinde çıkararak Harran'a gelmişlerdir. Tanrı Yehova Hz. İbrahim'e Kenan diyarına (Filistin'e) göç etmesini söylemiş, tanrının bu isteğiyle de Hz. İbrahim (A.s) Filistin bölgesine gitmiştir. Fakat İbraniler Kenan diyarına gittiklerinde, çok fazla kıtlıkla karşı karşıya kalması ile Mısır'a dönmek zaruretinde kalmışlardır. (Adam B. 2006, s.30.)

Hz. İbrahim'den sonra oğlu Hz. Yakub, İbraniler'in başına geçmiştir. Hz. Yakup diğer çocuklara göre en fazla en küçük oğlu Hz. Yusuf'a ilgi göstermesi ile, diğer kardeşleri Hz. Yusuf'a düşman olmuş ve onu bir kuyuya atmışlardır. Mısır'a giden bir ticaret kervanı onu kuyudan çıkarıp Mısır'da Firavunun memuru olan Potifar'a köle olarak satmıştır. Sarayda yetişen Hz. Yusuf, Mısır'ın mali işlerinden sorumlu olmuş ve Mısır'ı büyük bir kıtlık içinde bolluğun olduğu bir döneme çıkartmıştır. (Doğrul, Ömer Rıza, Yeryüzünde Dinler Tarihi, İstanbul 1947, s.214.)

Hz. İbrahim zamanında olduğu gibi Filistin'de kıtlığın oluşmasıyla, Mısır'da ekonomik durumun iyi olduğundan haberdar olan Hz. Yakup, erzak temini için oğullarını Mısır'a göndermiştir. Hz. Yakup'un oğulları, Mısır ekonomisinden sorumlu ve kuyuya attıkları kardeşleri Hz. Yusuf ile karşı karşıya gelmişlerdir. Yaşanan olumsuzluklara rağmen Hz. Yusuf kardeşlerine iyi davranmış ve onları Mısır'a yaşamaya davet etmiştir. (Adam, s.30.)

Hz. Yusuf'un ölümü ve yeni firavunların tahta çıkmasıyla önceleri Mısır'da rahat bir hayat geçirmiş olan Yahudiler için sıkıntılı bir süreç baş göstermiştir. Kuran'ın lafzıyla, İsrail oğulları tüm bu yönetim sıkıntılardan ve kölelikten kurtulup "Arz-ı Mevud" a (vaad edilmiş toprak olan Filistin) geri döndürmek için Moşe (Hz. Musa), Tanrı Yehova tarafından görevlendirilmiştir. (Küçük, s. 211)

5.1.1.2 Yahudiliğin Temel Özellikleri

Yahudilik dinin en temel özelliklerinden biri, bu dinin bir ilahi din oluşudur. Tanrı, Yahudilerin atası Hz. İbrahim, İshak ve Yakup ile bir anlaşma yapmıştır. Yapılan sözleşme neticesinde Tanrı, İsrail oğullarının soylarını büyük bir millet haline getireceğini ve kutsal toprakları onlara vereceğini ifade etmiştir. (Adam, s.35.)

Yahudiler, günümüzde de Tanrı tarafından özenle seçilmiş olan özel bir millet oldukları inancına hâkimdirler. Tanrı tarafından seçime namzet olan Yahudiler, tarih boyunca diğer milletlerden farklı olmuşlardır. Seçilmişlik fikri, Yahudileri tarihsel süreç içerisinde esaret, sürgün gibi olumsuzluklara rağmen dinsel ve milli kimliklerini sürekli olarak canlı tutmuş, bu canlılık onların 1948 senesinde kutsal topraklarda bir İsrail Devleti kurmalarını sağlamıştır. (Kaufman F. Eisenberg J. 1987 S.29, s.273.)

Yahudilik dininin başka bir özelliği de kutsal bir toprakla milletlerini özdeşleştirmiş olmalarıdır. Bu topraklar Tanrı tarafından belirlenmiş olan Filistin topraklarıdır. Toprak meselesi o kadar nettir ki, Siyonizm'in kurucusu Theodore Herzl, Ugan'da bir Yahudi devleti kurmasına, Yahudi dini otoriteleri, kutsal toprakların haricinde bir devlet kurmanın Yahudilik dinine ters olduğunu ileri sürerek bu fikre asla olumlu bakmamışlardır. (Adam, s.35.)

5.1.1.3 Yahudi İncasının Temel Esasları

Yahudilerde, bütün Yahudiler tarafından kabul gören dogmatik iman esasları bulunmamaktadır. Yani İslam dinindeki kutsal kitap olan Kur'an'ı Kerim'de olduğu gibi Tevrat veya diğer kutsal Yahudi kitaplarında nelere inanılması gerektiğine dair temel ve sistemli kurallar yoktur. (Küçük, s.248.)

Yahudilerin tanrısı "Elohim" veya "Yehova" isimlerini taşımakta olup Yahudilere göre Yehova milli bir ilahdır inancı vardır. Yehova, yabancı kavimlerle ilişki ve mücadelelerde daima milleti olan İsrail oğullarını destekler ve Yahudilere hareket tarzı tayin eder fikri mevcuttur. (Kahraman A. İstanbul 1999, s.171.)

5.1.1.4 Yahudilikte İbadet Anlayışı

Her dini yapının kendi lügatında ibadet kelimesini kavramsal olarak tariflemek için seçmiş olduğu kelimelere ait anlamların ortak noktasının acziyet, sığınma, yüceltme, sevgi ve korku benzeri duygularla bir tanrıya veya doğaüstü varlıklara karşı yönelmek, bu varlık ve varlıklara saygı ifadesi için belirli davranışları yerine getirmek olduğu söylenebilir. İnsanlar dünyevi fayda sağlama, zarar ve problemlerden kaçınma ve kurtuluşa varma gibi duygu ve etkenlerle pek çok yetenek ve kabiliyetle donatılmış bulunmasına karşın yine de iç ve dış sebeplerle acziyet sığınma ve yardım dileme duygularını devamlı hissetmiştir. Bu durum göz önünde tutularak insanlar başlangıçtan beri bir yüce varlığa veya çeşitli varlıklara inanmış ve inandıklarına uygun bazı söz ve tutumlarla kulluklarının gereğini yerine getirmiş yani ibadet yapabilmişlerdir. (Sinanoğlu M., 1999, XIX, 234.)

Yahudilikteki ibadet anlayışının esasında Rab Yahova ile İsrail oğulları arasında Rabbin sözünü dinlemeleri ve ahidini tutmaları durumunda onunda İsrail oğullarını seçkin ve mukaddes millet kılacağı biçimindeki ahid üzerine temellendirilmesi yatmaktadır (Çıkış 19 /20). Kurtuluşun temeli ilahi iradeye uygun hareket etmekten geçmektedir. Bunun için de İlahi ahidin sembolü sayılan kutsal sandığın taktisi önemlidir. Hz. Süleyman tarafından yapılan kutsal mabet dinin merkezi ve kutsal sandığın koyulduğu mekândı. Bu mabet Romalıların istilaları ile yok olmuş yerini ise sinagoglar almıştır. Yahudi mabedindeki ibadet esnasında meydana gelen gürültü nedeniyle sinagoglara havra adı da verilir. Senede bir defa baş haham buraya girer ve sandığı taktis eder. (Sarıkcıoğlu, s.279-282.)

Kutsal sandığa gösterilen saygının haricinde, ibadetleri günlük, haftalık ve yıllık ibadetler olarak üçe ayrılmaktadır. Yahudilikte ibadet olarak yapılan uygulamaların başında dua, oruç, hac ve bir türlü zekât gelmektedir. Yahudi kutsal kitabı Tanah' ta ibadetlerin büyük bir kısmı mabetteki Kurban ve taktimelerine hasredilmiştir. Mabede bağlı olmayan ibadetler Babil esaretinden sonra ortaya çıkmıştır. Bugün için Yahudiler mabetten geriye kalan Batı Duvarı "Ağlama Duvarı" olarak görülmüş ve ziyaret edilmiştir. Yahudiler Ağlama Duvarının karşısında 17 Temmuz akşamından 19

Ağustos akşamına kadar yirmi üç gün devamlı olarak toplanmakta ve senelik ibadeti yerine getirmektedirler. (Ateş A.O., 1996, s.54.)

Haftalık şabat ibadeti on üç yaşına girmiş en az on kişinin bulunmasıyla icra edilir. Sinagogların Kudüs'e bakan yönünde mihraba benzeyen bölümde özel Tevrat ruloları bulunur. Sinagogda sıra ve sandalyeler vardır, ibadeti erkekler yaparken kadınlar başlarını örterek kendilerine ayrılan bölümde otururlar. Tevrat ruloları bohçalardan çıkarılarak okunur. Bu esnada baş takkeyle örtülür. Tevrat yılda bir kere hatmedilecek şekilde okunur. Şabat günü hiçbir iş yapılmaz. Şabat gününü başlangıcına işaretle evin hanımı taktis dualarını okuyarak Şabat kandillerini yakar bütün aile ayakta durur ve aileden on üç yaşından büyük erkekler sağ ellerine bir kâse şarap alırlar, ailenin reisi taktis duasını "kiddus" ü okur ve arkasından şaraplar yudumlanır. Arkasından törenle eller yıkanır, ekmekler kutsanır ve aile arasında pay edilir. (Ateş, s.61; Sarıkçıoğlu, s.279-282.)

Günlük ibadet evde ferdi veya mabette cemaat halinde sabah, öğleden sonra ve güneş battıktan sonra dua etmekten ibarettir. Tanrı huzurunda başın örtülmesi gerekmektedir. Sabah duasında ayrıca dua atkısı ve sol pazuya içinde Tevrat' tan yazılar bulunan bir çeşit muska bağlanır. Duada Kudüs' e dönülür, ayaklar bitişik olarak ayakta durulur, eller semaya doğru uzatılır, baş öne eğilerek dua edilir. Dua eden kişi şükür ve tazim esnasında rukuya varır ve dua okuyarak kalkar, üç adım geriye giderek sağa sola eğilir, bu ibadette tanahtan bazı kısımlar okunur. (Sarıkçıoğlu, s.279-282.)

Oruç ibadeti, Hz. Âdem' den Hz. Muhammed (s.a.v) ' e kadar farz kılına gelen bir ibadettir. Tanah' ta nefsin alçaltılması, ona azap verilmesi şeklinde nitelenen oruç ibadeti vardır. Oruç, şafağın sökməsinden ilk yıldızın doğmasına kadar devam eder. Oruçlar belirli günlerde tutulur. Birçok dini bayramdan özellikle yom kipordan önce oruç tutulur, ayrıca önemli tarihi olayların anısına da oruç tutulur.

5.1.1.5 Yahudilikte İbadete Çağrı

Yahudilerin yukarıda anlatılan ibadet yapma biçimleri zaman içinde farklılık gösteriyor olduğu için eski zamanlarda ibadete çağrının nasıl gerçekleştiği ile ilgili yeterli bilginin elimizde olduğunu söylemek zordur. İbadete çağrı yapılmasının ilk şartı cemaatle belirli bir mekânda yapılacak olmasıdır. Yahudilikte cemaat ibadeti, insanların katılımıyla belirli zamanda belirli yerlerde dini reislerin kohenlerin hahamların belirlediği kurallara göre yapılmaktadır. Toplu olarak gerçekleştirilen ibadetler, dua ve kurban kesme ile belirli bayram günlerinde gerçekleşenler olarak dikkati çeker. Yahudilerde toplu ibadet Süleyman Mabedinin inşa edilmesi akabinde başlamıştır.

Toplu olarak icra edilen ibadetlerde, farklı zamanların getirdiği farklılıkların yansımından kaynaklı her zaman özel bir çağrı kullanılmamaktadır. Daha çok kutsal günlerde, cumartesi günlerinde önceden belirlenmiş olan zamanlarda havralarda toplanılarak ibadetlerin yapıldığı gözlemlenir. Başlangıçta mabetlere toplanmak için ateşin veya buhurun kullanıldığı Yahudilik dininde ibadetlerin saatlerinin daha geniş bir zaman diliminde olması, uzun yıllar siyasî birlikteliğin bulunmaması, birlik içinde yaşayamamaları, çeşitlilikten kaynaklı sonraları ibadete davet etme de bir sembolün kullanılması yaygınlaşmamıştır.

M.Ö. Yahudilerde gün doğması akabinde başlayan günlük ibadet için Kohenler “avoda”, Levililer durulacak yerlerine “duahn” ve İsrailoğulları yerlerine “maamad” biçiminde ki çağrı ile başlamışlardır. (Özen, 2001: 79). Aynı zamanlarda kurban kesme (Tamid) töreninde de dış avluda toplanan kohenler, ibadet yapılırken açık kalması gereken kapı açıldığı sırada borular öttürülür. Bu ayinin başlaması halkın katılımıyla yapıldığı için bir imge görevi görmektedir aynı zamanda. M.S. 70 senesine kadar mabetlerde ibadet eden Yahudiler bu tarihten sonra sinagoglarda ibadet etmeye de başlamışlardır. (Schimmel, 1955: 113).

Kudüs’ün yıkılışı ve kutsal Süleyman Mabedi’nin tahrip edilmesi “sinagog”u dinin merkezi olarak ciddi bir mekân haline gelmiştir. Yahudilerde “şofar” adı verilen bir çeşit müzik enstrümanı olarak kullanılan keçi, antilop, geyik veya koyun boynuzundan

yapılan kıvrımlı çalgı aleti ibadetin başlamasını duyurmak amacıyla kullanılmıştır. Sığır, öküz gibi büyükbaş hayvanların boynuzu Gofar yapmak için kullanılmaz.

5.1.2 Hristiyanlıkta İbadete Çağrı

5.1.2.1 Hristiyanlığın Tarihçesi

Hristiyanlık dini, Hz. İsa'nın önderliğinde ve İncilinde kutsal kitabı olduğu ilahi bir dindir. Bu dinin mensupları Batı dillerinde Christian, Türkçe'de Hristiyan (Hristiyan) şeklinde adlandırılır. Günümüzde 2 milyara yaklaşan demografik yapısıyla yeryüzünün sayı açısından en kalabalık dini olan Hristiyanlık bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden teşekkül eden üç büyük mezheple daha küçük çaptaki pek çok mezhep veya tarikattan oluşan çeşitli cemaatlere ayrılmış şekildedir. Doktrinel kaynakları göz önüne alınırsa Hristiyanlık her şeyden evvel İsa Mesih anlayışı üzerine oturan bir inancın eseridir. Ana fikri Yeni Ahid'de (Ahd-i Cedid) bulunan bu inanca göre İsa Mesih hem tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısı konumundadır. Tanrının oğlu olan İsa, insanlığı kötülükten ve günahattan kurtarmak için "biricik oğlunu" yeryüzüne göndermiştir. İsa diğer namıyla Mesih, "ilâhî planı" faaliyete geçirecek biçimde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da "ölülerden kıyam ederek" Baba'nın yanındaki yerini almıştır. Hristiyan inancının merkezinde bulunan bu doktrin, Hristiyan teolojisi içerisinde işlenerek farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Hz. İsa ve onun getirdiğine inanılan mesaj, bütün Hristiyanları birbirine bağlayan ortak bir bağ olarak varlığını sürdürmektedir. (Demirci K. 1998, XVII,328.)

5.1.2.2 Hristiyanlıkta İbadete Çağrı

Hristiyanlık inancında ibadette süreklilik bulunmadığından devamlı olarak bir çağrı aracının kullanıldığını söylemek de kolay değildir. (Erbaş, 2003: 19-20). Yaygın olarak çanın Hz. İsa'ya inananları kiliseye çağırmak için bir vasıta olarak kullanıldığı ifade edilebilir. Çanın bir iletişim aygıtı olarak davet içermesinin yanında diğer manaları da mevcuttur. Bir olayı kamuoyuna duyurma, haberleşmeyi sağlama, tehlikeler karşısında uyarma gibi pratik hedeflerin yanında kötü ruhları ve cinleri kovalama, halkı pazar günleri ayine çağırma gibi maksatlarla kullanıldığı da

gözelemlenmektedir. Çan kelimesi, ilk Türklerde “gang, çang, çeng, çong, çung”; bazı Batı dillerinde “clocca, signum, campana, nola, cloche”; Arapça’da “nâküs. Ceres”; Farsça’da “nâküs ve zeng” kelimeleriyle ifade edilmekte olup (Şahin, 1983: 196; Larousse, 1986: 2560) ilk kez nasıl ortaya çıktığı ile alakalı net bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde bilinen haliyle çan ilk olarak M.Ö 1000 senelerinde Çin’de kullanılmaya başlanıp buradan farklı milletlere doğru yayıldığıdır. (Şahin, 1983: 196)

Çanın çıkardığı sesin çok geniş bir yelpazeden duyulmasından hareketle başlangıçta insanlara tehlikenin yaklaştığını bildirmek gayesiyle kullanılıp buradan Hıristiyanlığın temel argümanları / sembolleri arasına girdiğini varsayılmaktadır. (Larousse, 1986: 2560-2561)

Hıristiyanlıktan önce eski Yunan ve Roma’da çan kullanımı var olmakla birlikte Hıristiyanlar bu imkâna ancak Milano Fermanı’ndan sonra sahip olabilmişlerdir. (M.s. 313). Hıristiyanlık dünyasında çanın ibadete davet aracı olarak kullanılmasına ilk örnek olarak Kuzey Afrika manastırlarında başlanmış (V-VI. Yüzyıl), bu bölgeden sonra da gelecek yıllarda Batı ülkelerine doğru bir yayılma izlenmiştir. VIII. yüzyıldan itibaren piskoposlar tarafından “kutsanmış su” ile yıkanan çan (çan vaftizi), böylece kilisenin aslı unsurlarından biri haline gelmiştir. (Türkler, 2002: 352). Bu uygulamanın yapılmasının arkasında yukarıda da değindiğimiz üzere farklı inançlarda çanın bir ibadet ritüeli olarak kullanılmasının payı çok yüksektir. Hıristiyanlar bu sayede çanın kutsal su ile yıkanarak arındırıldığını düşünürler. (Şahin, 1993: 172-173).

5.1.3 Mecusilikte İbadete Çağrı

Mecusiliği inanan kişiler için "İran yöresinde bir mecusi için bazen vehdin ifadesi kullanılırken, Hindistan ve Bombay'da hudin kelimesi kullanılmıştır. Müslümanların İran'ı fethinden önce mecusiler için mazdayasna ismi de kullanılmıştır. Batıların mazdeen olarak değiştirmiş oldukları bu isim, kelime yönüyle de "Ahura Mazda'ya ibadet eden" manası taşımaktadır. Mazdeen'e, Peygamber zarathustra tarafından tezkiye edilmesi sebebiyle "temizlenmiş" anlamında Zarathustri de denir."(Erbaş

A.,2000:270) "Zerdüştlük'te din kişinin iç dünyasına ait amellerini ifade eder. Yansa üzerine yazılan Pehlevîce şerhde din(daena), amel olarak anlaşılmıştır. Zerdüş din büyükleri de "din"i insanın sürekli yaptığı ameller olarak anlatmaktadırlar. "(Erbaş A.,2000:272)

İyi bir Zerdüş taraftarı şöyle anlatılmaktadır: "Bir tarla açmak, bir kanal kazmak, bir köprü yapmak, karınca ve kurbağa gibi zararlı hayvanları yok etmek İyi Tanrı'nın yararına hizmet etmek demektir."(Sayım H. 2004: 94.) Zerdüş'ün yaşam tasavvuruna göre "Ahura Mazda'nın gözü her zaman çalışkan çiftçinin üstündedir. Gerçek dindarlık oruçta ve ibadette değil, tarım çalışmalarındadır. Bacası tüten, içi tarım hayvanları ve besili çocuklarla dolu bir çiftçi evini seyretmek kadar Ahura Mazda'yı sevindiren hiçbir şey olamaz. Zerdüş bu ilkelerin sadece İran halkı için değil, tüm insanlık için geçerli olması gerektiğini düşünmüştür." (Hançerlioğlu, 1993:570) "Zerdüş'ün koyduğu ibadet şekli hakkında fazla bir şey bilmiyoruz. Bugün Parsilerin yaptığı ibadet şekillerini, Zerdüş'e dayandırma imkânı yoktur. Dine yeni girenlerin cemaate nasıl alındığı hakkında bir şey pek bilinmemektedir. Günümüzdeki inananlar, manevî bağlılık alâmeti olarak bir kuşak kuşanırlar. Zerdüş'ün dinî reformunun ana sembolü, her türlü kanlı kurbanın reddidir. Karanlık mağaralarda yapılan Mitra'ya ibadet yerine, temiz ve gün ışığında yapılan ibadetler konmuştur. Geniş bir meydana kurulan mihrap önüne ateş yakılır ve eller havaya kaldırılarak dua edilir, Zerdüş hayvan kurbanını kaldırarak, kurban yerine ateş yakma âdetini koymuştur. Bu ateş, Ahura-Mazdanın ateşi olarak vasıflandırılır. Açık meydanlarda kurulan ateş mihrapları, zamanla gelişerek "Ateşgede" denen büyük mabetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Genellikle âteşgedeler, kare şeklinde açık bir avlu ve buna bitişik, üzeri kubbeyle örtülü boş bir odadan ibarettir. Bu odada kutsal ateş yanar. Cemaat ise açık avluda toplanır ve ibadet eder. Eskiden mabetler gün ışığına kapalı, kutsal ateşin yandığı binalardı. Ateşe hiç bir insan eli değmezdi. Ateşi koruyan rahipler nefesleriyle ateşi kirletmemek için, ağız ve burunlarını modern cerrahlar gibi örterlerdi. Ateşi maşa ve kürekle karıştırırlar, üzerine takdis edilmiş odunlar koyarlardı."(Sarıkçıoğlu,2008: 119-126)

5.1.4 Budizm’ de İbadete Çağrı

Budizm’de inancın temeli “Buda’ya sığınırım, Dhamma’ya (dine, doktrine) sığınırım, Sangha’ya sığınırım (Rahipler Cemaati, dünyanın en eski bekâr rahipler topluluğu)” cümlesi meydana getirmektedir. Bu dinin en temel varsayımlarından yalnızca bir tanesini bile inkâr edenler Budist kabul edilmez ve Budizm’e girmek için yukarıdaki cümleyi kabul etmek ve dillendirmek gerekmektedir. Hristiyanlığa benzer bir şekilde, Sangha’ya giren rahip ve rahibelerin evlenmeleri yasaklanmıştır.

Budizm’ de mabetlere “Vihara” denir. Budistler Karma- Ruh göçü inancına sahiptirler. Vihara da ayda 2 defa bir araya gelen rahipler yapmış oldukları hataları dillendirerek benliklerini bertaraf ederler. Bazı dinlerde olduğu gibi Budizm’de de bir kurtarıcı bekleme inancı mevcuttur. Kurtarıcının adı ise Metteya veya Maitreya’ dir. İnançlarına göre Metteya tüm dünyayı düzeltmek olarak gelecek ve Buda’ nın tamamlayamadığı dini nihayete erdirecektir.

Budistler ayinden önce ve ayin sırasında Teleskopik Trompet diye adlandırılan orijinal ismi Radong olan dört buçuk metre uzunluğundaki bir enstrüman ile duanın başladığını insanlara bildirirler.

İbadet Stupa denilen mabetlerde yapılır. İbadet için Stupaya giren Budist önce Buda’nın heykeline saygı gösterisi içine girer; O’na çiçek ve tütsü sunmaktadır, Budistler kendi evlerinde de bir köşede korumuş oldukları Buda heykeline tazimde bulunarak, ibadet etmektedirler. İbadetlerinde klişeleşmiş dua ve söz bulunmamaktadır. (<http://www.dinlertarihi.net/dinler-tarihi/2/budizm-de-inanc-ve-ibadet.html> Erişim Tarihi: 20.05.2017)

Budizm'in kutsal ziyaret yerleri;

Budanin doğum yeri (Lumbin)

Aydinlanma yeri (Bodhi Gaya)

Buda' nın ilk vaaz verdiği geyik parkı (Sarnarth' da)

Buda' nın öldüğü Uttar Prades şehri,

Ganj nehri

KAYNAKLAR

- Küçük A. ve Tümer G. (2002). *Dinler Tarihi*, Ankara, s.204
- Adam, Baki, (2006). *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Ankara.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *Müsned*, (Tahkik. A. Muhammed Şâkir), I-XX, Dâru'l-Hadis, Kahire tsz.
- Akdoğan B. (1990). *Türk Din Musikinde Formlar, (Seminer)*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Akdoğan B. (2002). *Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metod*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XLJII, S. 2
- Akdoğu O. (1996). *Türk Müziğinde Türler ve Biçimler*. (1.Baskı) İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi
- Ateş A.O. (1996). *İslama Göre Cahiliye Örf ve Adetleri*, İstanbul, s.54
- Bedreddin Ebû Muhammed b. Mahmud b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l- Kârî şerh-u Sahihi'l-Buhârî*, Dâru'l- Fîkr, Beyrut, tsz. V, 151-159.
- Bilgiç, M, (2007). *Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh`indeki Ezanla İlgili Rivayetlerin Hadis Tekniği ve Yorumu Açısından Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü.S.B.E. İstanbul.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el- Cu'fi. (1979). *El-Camiu's-Sahih*. I-VIII, İstanbul.
- Can H. (1974). *Tasavvuf Musikisi*. (1.Baskı) Kitabevi Yayınları.
- Çetin, A. (1995). *Ezan* md. DİA, XII, 36, İstanbul.
- Demirci K. (1998). "Hıristiyanlık" md. DİA, İstanbul, XVII,328.
- Doğrul, Ö.R. (1947). *Yeryüzünde Dinler Tarihi*, İstanbul, s.214

Ebû Bekr Muhammed b. Zekeriyyâ er-Râzî. (1980). *Muhtâru "s-sihâh, "e-z-n" mad*, I, 12, İstanbul.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşhas es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-IV, Dâru'l-Marife, Beyrut tsz.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşhas es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-IV, Dâru'l-Marife, Beyrut tsz.

Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, (1991), *es-Siretü'n-nebeviyye*, Beyrut, II, 508

Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemirî İbn Abdülber. (1995). *El-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (Thk. Ali Muhammed Muavvad ve Adil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrut 1995, III, 913

Ebu'l- Fida İsmail İbn Kesîr, (1997), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, III, 265

Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed Cürcanî. (1423/2002). *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Thk. İbrahim el-Ebyârî, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, s. 30.

Erbağ, A. (2003), *Hıristiyanlıkta İbadet*, İstanbul: Ayıışığı Kitapları.

Erbaş, A. (2000). *Dinler tarihi araştırmaları dergisi* II, s.270, Ankara

Er-Rüdânî, (1996). *Cem`ul-Fevaid*, İstanbul, I, 176.

Ezgi S. (1933-1953). *Nazari ve Arneli Türk Musikisi*, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Yayınları.

Ezgi S. (1945). *Türk Afrikasını da Klasiklerinden Temalde- Na't- Salat – Durak*. (1.baskı) İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Yayınları.

Karaman F. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara 2006, s.166

Hançerlioğlu, O. (1993). *Dünya inançları sözlüğü*, s. 570, İstanbul

Algül H. ve Çetin O. *İslam Tarihi*, İstanbul 1991, s.341.

İstanbul Konservatuvarı Tasnif Heyeti (1931). *Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler*. İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Yayınları.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebü'l Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el- Askalânî. (1327). *El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut H.

İbn Hanbel, Müsned, II,148, Ebû Bekr Muhammed b. İshak en-Nîsâbü'rî İbn Huzeyme, (1992). *Sahihu İbn Huzeyme*, Beyrut, I,188

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. (1991) *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, I-VI, Beyrut.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak en-Nîsâbü'rî, Sahihu İbn Huzeyme, I-IV, (Thk. Muhammed Mustafa el-A`zamî). (1992). *Mektebetü'l-İslâmî*, Beyrut.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak en- Nîsâbü'rî. (1992). *Sahihu İbn Huzeyme*, I-IV, (Thk. Muhammed Mustafa el-A`zamî), Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî, (1997). *El-Bidâye ve'n-Nihâye*. Mektebetü'l-Meârif, I-XIV, Beyrut.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (1419). *Sünenü İbn-i Mâce*, I-IV, Dâru'l-Marife, Beyrut.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, (1419). *Sünenü İbn-i Mâce*, I-IV, Dâru'l-Marife, Beyrut.

Kahraman A, (1999). *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul, s.171

Karadeniz E. (2013). *Türk Musikisi Nazariye ve Esasları*, (1.baskı) İş Bankası Yayınları.

Kaufman F.- Eisenberg J. (1987). “*Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*”, (Çev. Mehmet Aydın), A.Ü.İ.F.D., Ankara, S.29, s.273

Köprülü F. (1991). *Türk Edebiyatında İlk Mutasafılar*. (2.baskı) Diyanet Yayınları.

Küçük, A., Günay T. (2002). *Dinler Tarihi*, Ankara

Larousse, (1986), “*Çan*”, İstanbul, V, 2560-2561.

Zihni M. (1986). *Nimet-i İslam*, İslam Mecmuası Yayınları, İstanbul, s. 190.

- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1422.
- Nasuhioğlu, O. (2000). *Dinî Mûsikimizin Bir Şaheseri Mi'râciyye*, (1.baskı) Musiki Mecmuası.
- Oransay G. (1976). *Türk Din Musikisi 'ne Giriş Ders Notları*. Ankara: Ank. Üniv. İlahiyat Fakilltesi.
- Özalp M.N. (2000). *Türk Musikisi Tarihi*. (2.Cilt) MEB Yayınları
- Özcan, N. (1982) 18. yy. *Osmanlılarda Dini Musiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özen, A. (2001), *Yahudilikte İbadet*, İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Özkan İ. H. (2014). *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*. (13.Baskı) Kudüm Velveleleri, Ötüken Yayınları
- Öztuna Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sarıkcıoğlu E. (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta s.249.
- Sarıkcıoğlu, E. (2008). *Mecusilik maddesi*. S.119-126, Isparta
- Sarıkcıoğlu, E. (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta.
- Sayım, H. (2004). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 16 Yıl: 2004/1,s.94.
- Schimmel, A. M., (1955), *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara: AÜİF Yayınları
- Sırma, İ. S., *Ezan ya da Ebedî Kurtuluşa Çağrı*, İstanbul 2005.
- Sinanoğlu M. (1999). “*İbadet*” md., DİA, İstanbul, XIX, 234
- Sürelsan, İ. B. (1972). *Dini Türk Musikisine Giriş*. (1.baskı) TRT Yayınları
- Şahin, M. S., (1993), “*Çan*”, DİA, İstanbul, VIII, 196
- Takıyuddîn A. b. Abdü' l-Halim İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, Riyâd, tsz, XX, 72
- Tanrıkörür (2003). *Tasavvuf Musikisi*. (2.baskı) Kitabevi Yayınları

Tura Y. (1983). *Dinî Türk Musikisi*, İstanbul, s. 27.

Turan, (1990). *Türk Kültür Tarihi*. (1.baskı) Bilgi Yayınları

Türkler Ansiklopedisi, 2002, “Çan”, c. III, s. 352.

Uz, K. (1994). *Musiki İstilahatın yok olduğu dönemler*. (4.baskı) Küğ Yayınları

Uzun, M. (2000). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. XXII, İstanbul

Uzun, M. (2005). *Mi'raciyye*. İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. XXX

Yazır, E. M. H. (1982). *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, I-X

Öztürk M. T. (2001). “*Türk Din Musikisinde Ezan*”, İstanbul, s.53. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

EKLER

EK 1: Ezan Dinleti CD si.

EK 2: Kani KARACA' nın okuduğu Sabah ezanı' nın notası.

EK 2: KANİ KARACA'NIN OKUDUĞU
SABAH EZANININ NOTASI

Serbest

Notaya Alan
Onur ÖZELÇAĞLAYAN

ALLAHU EKBER ALLAHU EKBER
ALLA - HU EKBER AL LA
HU EKBER ES HEDÜ EN LÂ İ LA HE İLLAL LA
ES HEDÜ EN LÂ İ LA HE İLLAL LA
ES HEDÜ ENNE MUHAMMEDER RA SULLUL LA
MUHAMMEDER RESULULLA
HAYYAA LES SA LE HAYYAA ALESSA LE
HAYYAA LEL FE LAN

ONUR ÖZELÇAĞLAYAN

I

EK 2

NOTANIN DEVAMI

HAM YA ALELE LA

ESSALÂ TU HAMRUM MİNEN

NEV M ESSALÂ TU HAMRUK MİNEN

NEV ALCAHU EKBER ALLAHU EKBER

İLAHE İL LAL LÂ

II

ONUR ÖZELÇAĞLAYAN

ÖZGEÇMİŞ

Onur ÖZELÇAĞLAYAN 1987 Yılında Adana’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Adana’ da tamamladı.

1998 yılında Adana Büyükşehir Belediye Konservatuvarının Türk Sanat Müziği bölümüne girdi, burada dört yıllık eğitimini tamamladıktan sonra 2004–2005 öğretim döneminde aynı kurumda ud hocalığı yaptı.

2005- 2011 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında Temel Bilimler bölümünde eğitim gördü. Selahattin İçli, Alâeddin Yavaşca, Nevzat Atlığ ve Mehmet Emin BİTMEZ gibi değerli hocalardan dersler aldı. Okul hayatı devam ederken TRT İstanbul Radyosu Türk Müziği Gençlik Korosunda ud sanatçısı olarak görev aldı ve Şef Serap Mutlu Akbulut ile çalıştı.

2007 yılında Selçuk Tekay orkestrasına katıldı. Bülent Ersoy, Emel Sayın, Mustafa Sağyaşar, Seçil Heper, Zekai Tunca ve daha birçok sanatçıya sahne ve albüm çalışmalarında enstrümanı ile eşlik etti.

2011 yılında kurduğu orkestrayla Bülent Ersoy’ un sahne çalışmalarında orkestra şefliğini yapmaya başladı.

2013 yılında Star Tv de yayınlanan ‘Popstar 2013’ yarışma programında müzik yönetmenliği ve orkestra şefliği yaptı.

2014 yılında Özel Devran Kolejinde müzik öğretmeni olarak çalışmaya başladı.

Halen sahne çalışmalarına ve öğretmenlik yapmaya devam etmektedir.

Leyla Pınar Tanserver

Turnitin Orijinallik Raporu

DİNİ MÜZİK FORMLARINDAN EZANIN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AKTARIMI
Özelçalışan tarafından

Onur

DİNİ MÜZİK FORMLARINDAN EZANIN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AKTARIMI (2016-2017 1. Dönem
Türk Müziği Tezleri) den

- 25-May-2017 19:00 EEST' de işleme konu
- NUMARA: 818734777
- Kelime Sayısı: 11973

Benzerlik Endeksi

%26

Kaynağa göre Benzerlik

Internet Sources:

%25

Yayınlar:

%2

Öğrenci Ödevleri:

%2

kaynaklar:

1 4% match (14-Eki-2015 tarihli internet)
<http://www.mehmetbozkurt.com.tr/MehmetBozkurt-ibadetlerin-felsefi-sosyolojik-boyutlari.pdf>

2 3% match (03-Eki-2016 tarihli internet)
<https://www.scribd.com/document/212974511/Islam-Ansiklopedisi-Cilt-12-Komisyon-pdf>

3 2% match (26-Ağu-2016 tarihli internet)
<https://pt.scribd.com/document/54315289/Ortadoğu-Da-Dinler-Uzerine-Bir-Arastirma-Yahudilik-Hiristiyanlik-Islamiyet-in-the-Middle-East-a-Research-About-Religions>

4 2% match (25-Ağu-2016 tarihli internet)
<https://issuu.com/canimannem/docs/cami>

5 2% match (18-Haz-2016 tarihli internet)
<http://kurankissalari.tr.gg/MECUS%CE%26%23304%3BK--D%26%23304%3BN%26%23304%3B-VE-D%26%23304%3B%26%23286%3BER-SAM%26%23304%3B-D%26%23304%3BNLERLE-ETK%26%23304%3BLE%26%23350%3B%26%23304%3BMLER%26%23304%3B.htm>

6 1% match (19-Şub-2016 tarihli internet)
<http://www.mumsema.org/g-h/6594-hiristiyanlik-nedir-hakkinda-ansiklopedik-bilgi.html>

7 1% match (02-Tem-2015 tarihli internet)
<http://www.egegrupdekorasyon.com.tr/ilgincb-66----din--nedir-dunyada-bilinen--kac-din-vardir.html>

8 1% match (20-Kas-2015 tarihli internet)
http://ramazansucu.tr.gg/ALTINOLUK-63_69.htm

- 9 1% match (04-Eyl-2016 tarihli internet)
<https://islamguzelahlaktir.blogspot.com/2015/07/kitabul-ezan-ezan-kitab.html>
- 10 1% match (27-May-2015 tarihli internet)
<http://eprints.sdu.edu.tr/8511/1/TS00911.pdf>
- 11 1% match (16-Haz-2016 tarihli internet)
<http://onurozelcaglayan.com/biyografi.html>
- 12 1% match (15-May-2015 tarihli internet)
http://adumilas.adu.edu.tr/web/catalog/file_download.php?file_id=2322
- 13 1% match (17-Ara-2014 tarihli internet)
<http://www.vaazsitesi.net/?pnum=524&pt=F%C4%B1khi%20Y%C3%B6n%C3%BCyle%20Ezan%20ve%20Kamet>
- 14 1% match (25-Ağu-2016 tarihli internet)
<https://www.scribd.com/document/228498945/%C4%B0SLAM-ANS%C4%B0KLOPED%C4%B0S%C4%B0-8>
- 15 1% match (01-Eyl-2016 tarihli internet)
https://islamguzelahlaktir.blogspot.com/2015/07/fethul-bari-sahihi-buhari-namaz_14.html
- 16 < 1% match (31-Ağu-2015 tarihli internet)
<http://acikerisim.aku.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11630/2926/448754.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 17 < 1% match (18-Eyl-2013 tarihli internet)
<http://www.supermeydan.net/forum356/thread13532.html>
- 18 < 1% match (27-Ağu-2015 tarihli internet)
<http://www.musikidergisi.net/?p=2366>
- 19 < 1% match (28-Kas-2015 tarihli internet)
http://archive.org/stream/EsbabunNzulPdf/EsbabNzulPdf_djvu.txt
- 20 < 1% match (24-Nis-2003 tarihli internet)
<http://www.dergi.org/071999/0803.htm>
- 21 < 1% match (15-Tem-2016 tarihli internet)
<http://docplayer.biz.tr/4535157-Islam-ibadet-esaslari.html>
- 22 < 1% match (12-Haz-2013 tarihli internet)
<http://www.hakkinda-bilgi-nedir.com/mersiye-nedir+mersiye-hakkinda-bilgi>
- 23 < 1% match (27-May-2016 tarihli öğrenci ödevleri)
<Submitted to Halic Üniversitesi on 2016-05-27>

24

< 1% match (06-May-2015 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to TechKnowledge Turkey on 2015-05-06](#)

25

< 1% match (09-Eki-2015 tarihli internet)
<http://alperensaka.tr.gg/KURANI-HERKES-ANLAYAB%26%23304%3BL%26%23304%3BRM%26%23304%3B.htm>

26

< 1% match (08-Haz-2015 tarihli internet)
<http://www.boomsocial.com/EN/Facebook/Page/TRTDiyanet-183300331806866>

27

< 1% match (28-Eyl-2011 tarihli internet)
<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5726/AlI%20SARAN%C3%87.DOJTORA%20TEZ%C4%B0.pdf>

28

< 1% match (06-Mar-2014 tarihli internet)
<http://www.nurnet.org/16-soruda-ezan-ve-kamet/>

29

< 1% match (21-Eyl-2013 tarihli internet)
<http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/ezan-i-muhammedi-ve-ezana-saygi/bolumuc>

30

< 1% match (06-Kas-2015 tarihli internet)
http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/1025069655_1101080619.pdf

31

< 1% match (11-Ara-2015 tarihli internet)
<http://www.netsohbet.gen.tr/gulben-ergen.html>

32

< 1% match (19-Nis-2016 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Istanbul Medeniyet Üniversitesi on 2016-04-19](#)

33

< 1% match (16-Mar-2014 tarihli internet)
http://www.jasstudies.com/Dosya/JASS_Studies_Atif_indeksi.docx

34

< 1% match (30-Ara-2014 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Afyon Kocatepe University on 2014-12-30](#)

35

< 1% match (11-May-2016 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Kocaeli Üniversitesi on 2016-05-11](#)

36

< 1% match (23-Ağu-2008 tarihli internet)
<http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt4/sayi2/makale/mucizekavrami.pdf>

37

< 1% match (27-Haz-2012 tarihli internet)
<http://www.konevider.org/docs/namaz-risalesi.pdf>

38

< 1% match (02-Haz-2014 tarihli internet)
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/963417140_100_%C3%96zcanNurg%C3%BCI-edb.pdf

- 39 < 1% match (22-May-2014 tarihli internet)
http://www.yeterlik.com/FileUpload/bs213813/File/diyanet_islam_ilmihal.pdf
- 40 < 1% match (10-Haz-2015 tarihli internet)
<http://eprints.sdu.edu.tr/117/1/TS00283.pdf>
- 41 < 1% match (29-Mar-2016 tarihli internet)
<http://ilahiyatdergisi.sdu.edu.tr/tr/eskisayilar/sdu-ilahiyat-fakultesi-dergisi-sayi-33-20142-20042015.pdf>
- 42 < 1% match (27-Nis-2016 tarihli internet)
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/harakani/issue/download/5000010053/5000003401>
- 43 < 1% match (25-Eyl-2014 tarihli internet)
http://hilalder.org/dosya/indir/Hz_Muhammedin_Hayati_Unite_74_H8_Mekkenin_Fethi.pdf
- 44 < 1% match (15-Ara-2006 tarihli internet)
http://www.turkufku.com/anasayfa/yazi_oku.asp?yazi_id=82&mn=1&kat_id=18
- 45 < 1% match (yayınlar)
[KOCA, Fatih. "Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma \(Kalıp Ezan Çalışması\)". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.](#)
- 46 < 1% match (14-Mar-2016 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Dicle University on 2016-03-14](#)
- 47 < 1% match (12-Tem-2015 tarihli internet)
<http://www.islamhukuku.org/Uploads/Sayilar/islam%20hukuku%20dergisi%2024475.pdf>
- 48 < 1% match (16-Mar-2016 tarihli internet)
<http://limbahcesinde.tumblr.com/>
- 49 < 1% match (22-May-2009 tarihli internet)
<http://www.delikanforum.net/archive/index.php/t-32603.html>
- 50 < 1% match (08-Nis-2016 tarihli internet)
<http://www.yenisafak.com/politika/ankaradan-direk-ozel-ucakla-kuduse-gitmek-ister-misiniz-378824>
- 51 < 1% match (yayınlar)
[ŞİMSİR Mehmet. "HZ. Peygamber ve Rasid Halifeler döneminde özel iz ve işaret olarak kullanılan parola ve bayraklar". Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2011.](#)
- 52 < 1% match (28-Tem-2016 tarihli internet)
<https://es.scribd.com/document/223349842/İslam-Ansiklopedisi-Cilt-32>

ödev metni:

DİNİ MÜZİK FORMLARINDAN EZAN' IN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AKTARIMI YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hazırlayan Onur ÖZELÇAĞLAYAN Danışmanı Prof. Dr. Leyla PINAR TANSEVER İstanbul – 2017